

SOMORJAI ÁDÁM OSB

AMERIKAI LEVÉLTÁRI FORRÁSOK MINDSZENTY JÓZSEF BÍBOROS
PRÍMÁSRÓL, ESZTERGOMI ÉRSEKRŐL

Publikált források, 1956–1967

Adriányi professzor úrnak *A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty-ügy* c. könyvéről írt recenziómban¹ nemrég a következő megállapítást tettük: „a forrásanyag bővítése nélkül nem tudunk előrelépni a Mindszenty-kutatásban.”² A következőkben a forrásanyag bővítésének egyik lehetőségét ismertetjük, az Amerikai Egyesült Államok publikált levéltári anyaga alapján.³

Mindszenty bíboros 1956. november 4. és 1971. szeptember 28. között mintegy 15 évet, 5437 napot töltött az amerikai követségen Budapesten. Az ezzel kapcsolatos időszak dokumentációja Budapestről egy idő után átkerült a külügyminisztériumba, Washingtonba (Department of State). A többi külügyminisztériumi hivatal vonatkozó irataival együtt ezt átvette az Egyesült Államok Nemzeti Levéltára (The National Archives and Records Administration, rövidítve: NARA).⁴ Ez az anyag kutatható (declassified). Az egyik Mindszenty-fondo eredetileg egy al-levéltár lehetett a nagykövetségen, ma is egyben van, jelzete: „Department of State, Budapest Mission [vagy: Post] Files: Lot 75 F 163 Mindszenty”. Leírása: Classified and unclassified files relating to Cardinal

1 SOMORJAI Á.: „Az igazság szabaddá tesz titeket”. *Adriányi Gábor Ostpolitik-monográfiája kapcsán*, in: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 19 (2007/1-2) 219–224.

2 *I. h.*, 224.

3 A forrásanyag bővítésének egy másik lehetőségét nyújtják, de későbbi periódusra: 1967–1971-re vonatkoznak a két amerikai nagykövet emlékiratai. Martin J. Hillenbrand (1915–2005, budapesti nagykövet: 1967–1969), *Fragments of Our Time: Memoirs of a Diplomat*, Athens (US), 1998. Mindszenty távozására nézve forrásértékű Alfred Puhan emlékirata (1913–2005, budapesti nagykövet: 1969–1973), is, amely 1990-ben jelent meg: PUHAN, A.: *The Cardinal in the Chancery and Other Recollections*, Vantage Press, New York – Los Angeles, 1990. 228 l. Témánk szempontjából különösen is figyelemreméltó a „The Mindszenty Story: 1969–1971” című fejezet, 185–218.

4 Címe: 8601 Adelphi Road College Park, MD 20740-6001. (Közigazgatásilag nem tartozik Washingtonhoz, gyakorlatilag azonban annak közvetlen közelében található.) A Nemzeti Levéltár interneten könnyen elérhető: a www.archives.gov címen. A felvételek ilyen úton is megrendelhetők. – A NARA rövidítés Borhi Lászlónál: NAWDC. L. BORHI L.: *Iratok a magyar–amerikai kapcsolatok történetéhez 1957–1967. Dokumentumgyűjtemény*, Budapest 2002. (A továbbiakban: BORHI: 2002.) Itt: Jegyzetek, 47 skk. Borhi újabban a NA rövidítést használja, l. BORHI L.: *Iratok az 1956–1968 közötti amerikai–magyar viszony történetéhez*, in: *Történelmi Szemle* XL (1998/3-4) 341–380 (A továbbiakban: BORHI: 1998).

Mindszenty, 1956–1972, maintained by the Mission in Budapest”. Budapesten újabban a Mindszenty Archívum is őriz az itt tárolt anyagból másolatot.⁵

Ezen kívül más jelzet alatt is bőven találhatunk Mindszenty-anyagot, attól függően, hogy eredetileg mely hivatal foglalkozott e kérdéssel. Ilyen hivatalok: az Elnöki Hivatal (Presidential Library, elnökönként), a Kelet-Európai Ügyek Hivatala (NARA: Department of State, Central Files, POL Hung-US), a Magyar Referatúra hivatala (NARA: Department of State, Hungarian Desk Files, különösen: Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty, 1956–1957, stb.). 1963-tól megváltozott a katalogizálás rendszere, a tizedes rendszerről témacsoportokra tértek át.⁶

A minket érdeklő, Mindszenty József-re vonatkozó források két csoportra oszthatók. Az egyikbe a publikált, a másikba a kéziratok forrásokat sorolhatjuk. Ezen a helyen az általunk ismert publikált forrásokat ismertetjük, melyek nyomtatásban is, interneten is megjelentek.⁷

A Mindszentyre vonatkozó amerikai forrásokból – 1956–1967 közötti periódusra – 31 olyan iratot⁸ találtunk publikált formában, melyek a State Department sorozatában jelentek meg. A sorozat címe: Az Egyesült Államok Külügyi Kapcsolatai (Foreign Relations of the United States). Ez a sorozat 1861-ben indult, 2007 tavaszáig mintegy 350 kötet jelent meg. Kiadója a washingtoni külügyminisztérium történeti hivatala (State Department’s Office of the Historian), ahol mintegy harminc történész foglalkozik azzal, hogy dokumentálja az Egyesült Államok külügyi politikáját. 1952 óta az elnökök hivatali ideje szerint kategorizálják, az egyes köteteket római számmal számozzák és földrajzi, tematikai egységenként szerkesztik. Az Eisenhower adminisztráció (1953–1961) sorozata nehezebben kezelhető, ebből két kötet tarthat számot érdeklődésünkre. Kennedy elnöksége (1961–1963) idejéből 25 kötet, Johnson elnök hivatali idejéből (1964–1968) 34 kötet, Nixon és Ford kormányzat éveiből (1969–1976) 54 kötet ismeretes.⁹ Időrendben haladunk, ezért, bár nem azonos publikációkból, de azonos elnökség periódusára hozunk két olyan forrást is más amerikai levéltár gyűjteményéből, mely nyomtatásban megjelent.¹⁰

5 Ebből dolgozott Fejérdy András, I. FEJÉRDY A.: *König bíboros első találkozása Mindszenty Józseffel*, in: „Isten Szolgája”. *Emlékkonferencia Mindszenty József bíboros életéről és munkásságáról*, Budapest, Parlament, 2006. november 4., Lakitelek, 2007. 79–108. – Fejérdy András idézési módja vitatható, mert az eredeti intézmény megnevezésénél nem ad jelzetet. Amit megad, az a Mindszenty Archívum őrzési helyére utal, de ezt a körülményt nem nevezi meg.

6 Így pl. a Record Group (RG) 59 újabban a Central Files elnevezést kapta.

7 A megjelenési év sorrendjében: 1990, a Wisconsin Egyetem szerverén, pdf-pict fájlban, amely szöveggként nem használható, itt azonban a nyomtatott kötet oldalszáma megtalálható. A további kötetek szöveggként is letölthetők, megjelenési év és szerver: 1993: dosfan.lib.uic.edu, 1994 és 1996: www.state.gov, itt a nyomtatott kötet oldalszáma nem található meg.

8 Mint alább látni fogjuk: Eisenhower elnöksége alatti amerikai levéltári forrásokból 17+5, Kennedy idejéből négy, Johnson elnök idejéből öt jelent meg amerikai publikációkban.

9 Interneten a State Department honlapján: www.state.gov, „Office of the Historian” alatt. A sorozatot l. www.state.gov/r/pa/ho/frus, a további internetes helyeket megadjuk az egyes köteteknél.

10 Borhi László forrásközlése általában budapesti iratokra támaszkodik, de előfordul, hogy amerikai levéltár anyagát is hozza, I. BORHI: 1998. 341–380. Eisenhower elnöksége idejéből Borhi László két forrásközlését hozzuk még, így összesen tehát 33 iratot közlünk. – Tanulságos még a következő tanulmány: MAGYARICS T.: *Az Egyesült Államok és Magyarország 1957–1967*, in: *Századok* 130 (1996/3) 571–612. Itt is hivatkozik olykor amerikai levéltárra, de többnyire budapesti iratokat dolgoz föl.

Mindszenty bíborosra vonatkozóan a kelet-európai kötetek tartalmazzak forrásokat. A következőkben arra vállalkozunk, hogy röviden ismertessük e kötetek vonatkozó anyagát. Előrevetjük, hogy az itt vizsgált a nyomtatott forrásközlések válogatási szempontja más, mint a mienk. Érdeklődésünk középpontjában ugyanis, a sorozat szerkesztőivel ellentétben, nem az Egyesült Államok nagypolitikája áll, hanem Mindszenty bíboros önértelmezése és helyzete, ezért erre a szempontra figyelünk.¹¹ Ahol indokolt, teljes egészében közöljük a forrás szövegét, vagy annak egy részletét idézzük.

DWIGHT D. EISENHOWER (1953–1961)

Eisenhower elnök hivatali idejéből két kötetben találtunk említést Mindszenty bíborosról. Az első 1956–1957. évi forrásokat tartalmaz, két irat még áprilisi keletű, három másik pedig a forradalom napjaiból való, a többi a követségre menekült bíborossal is foglalkozik, olykor más témák mellett. A másik kötet az 1958–1960. közötti évek irataiból válogat.

I. Az első kötet¹² minket érdeklő iratai (a sorszám utáni szám a kötetben közölt irat számát jelzi):

1956

1. – 53.

Távirat¹³ a Magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

Budapest, 1956. április 12, 18 óra.

Jelzet: Department of State, Central Files, 764.00/4-1256. Bizalmas. Továbbküldve Teheránnak.¹⁴

Ravndal követ¹⁵ jegyzi. – Mindszenty neve itt abban az összefüggésben kerül szóba, hogy el tudják érni a követség fogva tartott amerikai és magyar alkalmazottainak szabadon bocsátását. – A követségnek az a véleménye, hogy Magyar-

11 Borhi László forrásközlése és bevezető tanulmánya is elsősorban az államközi kapcsolatok függvényében dolgozza fel a bíboros helyzetét, l. BORHI: 2002., ill. *i. h.*, 15–55. Ugyanakkor számos budapesti forrása hasznos – és idáig ismeretlen – információkat tartalmaz Mindszenty személyére vonatkozóan. Ezért ennek feldolgozása egy további tanulmány feladata lehetne. – Az államközi kapcsolatokat vizsgálja egyik újabb művében, amelyben két utalást találunk a bíborosra, l. UŐ.: *Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956.* Budapest, 2005. 86. 140.

12 GLENNON, John P. (főszerk.) – KEEFER, Edward C. – LANDA, Ronald D. – SHALOFF, Stanley (szerkesztők): *Foreign relations of the United States, 1955–1957. Eastern Europe*, (Foreign relations of the United States, 1955–1957. Vol. XXV, 1.) Washington, D.C. 1990. Interneten: <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/FRUS.FRUS1955-57v25>

13 A „Telegram” szót táviratnak fordítjuk, a „Despatch” szót sürgönynek.

14 Chapin teheráni nagykövetnek. A továbbküldve megjegyzés a városnév megadásával az ott található amerikai képviselőt jelzi.

15 Christian Ravndal (1899–1984), 1951–1956 között budapesti követ.

ország jelenleg a legékesebb bizonyíték annak kimutatására, hogy a kommunizmus elmélete és gyakorlata között mily nagy az ellentmondás.

Részletek:

“385. Legation strongly endorses Ambassador Chapin’s¹⁶ proposals to take advantage Rajk trial disavowals to force issue re Mindszenty, to clear US Government officials involved in those procedures and, through extension to bring new pressure to bear to gain release all Hungarian employees of Legation still imprisoned (Deptel 243).” (147. l.)

“On international level, legation also believes that Hungary today offers US and west their most vulnerable target for purposes demonstrating to world at large wide contradiction between what Communists are professing and what practicing...” (148. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 147–148.

2. – 55.

Sürgöny a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

Budapest, 1956. április 27.

Jelzet: Department of State, Central Files, 611.64/4-2756. Titkos. Fogalmazta: John T. Rogers másodtitkár és konzul. Ravndal követ jegyzi.

421. sz. Hiv: Legdes 406.

TÁRGY: Javaslat az US-álláspont kialakításához a Rajk-üggyel ill. Mindszenty József és Grósz József érsek ügyével kapcsolatban.

Részletek:

“The Legation has not tried to draft a note on the Rajk case, since the Department has more complete information available on details of the case and on its relation to the Mindszenty and other cases...” (158. l.)

“g) if possible, the note should carry this argument over into the Mindszenty and Gr[ó]sz¹⁷ trials.” (159 . l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 153–159.

¹⁶ Selden Chapin (1899–1963), budapesti követ 1947–1949, ez idő szerint iráni US-követ (1955–1958).

¹⁷ Utalás Grósz József kalocsai érsek perére, akit 1951 májusában tartóztattak le, júniusában életfogytiglanra ítélték, 1955 októberében szabadon engedték.

3. – 97.

Távirat a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

Budapest, 1956. október 23, 14 óra.

Jelzet: Department of State, Central Files, 764.00/10-2356. Bizalmas. Elsőbbségi. Továbbküldve Bécsbe és Münchenbe.

Érdekes részleteket tartalmaz a forradalom kitörésének első óráiról, így Háy Gyula győri szerepléséről a Jókai-Színházban, amelyre ezres nézősereg előtt került sor. Az egyik felszólaló nagyobb szabadságot követelt a keresztény eszmék terjesztését illetően, továbbá Mindszenty hercegprímás szabadon engedését, a többpárti rendszert, és a jelenlegi választási rendszer megszüntetését.

Részlet:

“Other aspects of two meetings almost as interesting as demands for withdrawal Soviet troops. At Gyor... another speaker demanded greater freedom for spreading of Christian ideas and the restoration of Mindszenty as Prince Primate... In answer Hay stated he approved of free spreading of Christian ideas.” (262. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 260–263.

4. – 127.

Távirat az US ENSZ-missziójáról a washingtoni külügyminisztériumba

New York, 1956. október 27, 20 óra.

Jelzet: Department of State, Central Files, 764.00/10-2756. Bizalmas. Elsőbbségi. 421. Magyarországról az ENSZ Biztonsági Tanácsában. Cabot Lodge US ENSZ-nagykövet jegyzi.

Mindszenty neve mellékesen fordul elő, de a rendezendő kérdések között szerepel.

Részlet:

“... material used by Sir Hartley Shawcross¹⁸ in Mindszenty case would also be drawn upon.” (316. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 315–316.

18 Sir Hartley Shawcross brit jogász, munkáspárti képviselő és a nürnbergi háborús perek főügyésze volt.

5. – 162.

Emlékeztető a Nemzeti Biztonsági Tanács (National Security Council – NSC) 302. sz. gyűléséről

Washington, 1956. november 1, 9,00–10,55 óra.

Jelzet: Eisenhower Library, Whitman File, NSC Records. Szigorúan titkos. Fogalmazta: Gleason. (Az időpontot az Elnök napi programjának följegyzéséből lehet megtudni.)

Az egyik téma a magyar ügy, amelyet a CIA Igazgatója csodának minősít. Dulles külügyminiszter¹⁹ szerint hiányzik a vezető személy. Az ilyen katolikus nemzetben, mint Magyarország, Mindszenty bíboros lehet a vezető és egyesítő erő.²⁰ – Ezt követően a közel-keleti helyzetről tárgyaltak.

Részlet:

“...Mr. Dulles declared that the main problem facing us today in Hungary was the lack of a strong guiding authority to bring the rebels together. Nagy was failing to unite the rebels, and they were demanding that he quit. Somehow a rallying point must be found in order to prevent chaos inside of Hungary even if the Soviets took their leave. In such a heavily Catholic nation as Hungary, Cardinal Mindszenty might prove to be such a leader and unifying force.” (359. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 358–359.

6. – 163.

Telexbeszélgetés a magyarországi követség és a washingtoni külügyminisztérium között

1956. november 3–4.

Jelzet: Department of State, Central Files, 661.64/11-456. Csak hivatali használatra.

Rendkívül érdekes, percre kész információs anyag, Wailes miniszter²¹ és Washington között, budapesti idő szerint 5,45–11,15 között, rögzíti Mindszenty érkezését is.

19 John Foster Dulles (1888–1959), 1953–1959 között volt amerikai külügyminiszter (államtitkár).

20 Ez a javaslat elég népszerű lett, l. újabban: MÉSZÁROS I.: „Build up Mindszenty!” *Egy furcsa amerikai ötlet 1956-ban*, in: UÓ.: *A Conti utcától Recskig. Újabb Mindszenty-kutatások*, Budapest, 2007. 51–69. irodalommal.

21 Edward Thompson Wailes kinevezett budapesti követ volt, de Dulles külügyminiszter utasítására nem adta át megbízólevelét. 1956. november 2-án érkezett, 1957. február 20-i dátummal kiutasították, l. BORHI: 2002. 20. 57–59. L. még: *Editorial Note*, 237. sz. irat, in: GLENNON, John P. – KEEFER, Edward C. – LANDA, Ronald D. – SHALOFF, Stanley: *Foreign relations of the United States, 1955–1957. Eastern Europe*, Washington, D.C. 1990. 583.

„Mindszenty bíboros helyzetértékelése 8 óra 18 perckor:
Komoly tárgyalások ürügyén a szovjet csapatok hajnalban elfoglalták a magyar fővárost és az egész országot. Tiltakozom az agresszió ellen és kérem hazám határozott és gyors megvédését, mind az Egyesült Államoktól, mind más hatalmaktól.”

Részlet:

“Under the pretense of serious negotiations the assembling Soviet troops at dawn occupied the Hungarian capital and the entire country. I protest against this aggression and I ask for forceful and speedy defense of my country from the USA and other powers.” (380. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 375–386.

Exkurgus:

A telexbeszélgetés rögzíti Bibó István frissen (nov. 3-án) kinevezett államminiszter érkezését (6 óra 42 perc, 376. lapon), igazoltatását (6 óra 55 perc, 377. lapon), majd a frissiben angolra fordított kiáltvány szövegét (7,18 perc, 377–378. lapon).²²

7. – 163.

Szerkesztőségi megjegyzés (Editorial note)

Az amerikai követ szerkesztői megjegyzését majdnem szó szerint fordítjuk és angol szövegét is megadjuk, mert részletesen informál Mindszenty érkezéséről és a menedék megadásáról, s megjelöli a forrásokat is.

Beam azt írja,²³ hogy Hoover²⁴ november 4-én éjjel 2 órakor felhívta őt, (ez budapesti idő szerint reggel 8 óra), és elmondta: „titkos üzenetet kapott”, hogy Mindszenty bíboros és titkára (Turchányi Egon) menedéket kérnek az amerikai követségen. Miután kikérte véleményét, Beam azt válaszolta, hogy bár az Egyesült Államok alapvetően ellenzi a menedékjog megadását, de ha emberi életet lehet általa megmenteni, akkor jóváhagyja. Beam később megtudta, hogy Hoover kapcsolatba lépett az Elnökkel, s ezt követően kapták meg a menedéket. Leverichhez címzett,²⁵ 1957. november 5-én kelt emlékeztetőjében Sutterlin²⁶ ezt írja: „Tom Wailes úgy emlékezik, hogy november 4-én reggel 6 óra körül kó-

22 Magyar fordítását I. A BM jelentése dr. Bibó István és társai ügyének tárgyalásáról (Budapest, 1958. július 28.), in: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*, 3. Szerk.: Horváth, I. – SOLT, P. – SZABÓ Gy. – ZANATHY J. – ZINNER T. Budapest, 1994. 72. sz. dokumentum, 839. ZINNER J. fordítása.

23 BEAM, Jacob D.: *Multiple Exposure*, New York, WW. Norton and Co. 1978. 71–72. – Jacob D. Beam (1908–1993), külügyi szolgálatba lépett 1931-ben. 1953–1957 között az Európai Ügyek Hivatala helyettes államtitkára a washingtoni külügyminisztériumban. Ezt követően US-nagykövet Lengyelországban (1957–1961), Csehszlovákiában (1966–1969) és a Szovjetunióban (1969–1973), 1974–1977 között a Szabad Európa Rádió igazgatója. L. 10. – 182. irat.

24 Herbert C. Hoover, Jr. 1954–1957, külügyminiszter helyettes.

25 Henry P. Leverich, a Kelet-Európai Hivatal helyettes igazgatója.

26 James S. Sutterlin, 1956-ig a Kelet-Európai Hivatal, majd az Európai Ügyek Hivatala munkatársa.

dolt üzenetet kapott a követség és ezt azt megelőzően fejtették meg, hogy a bíboros megjelent az ajtó előtt. Emlékezete szerint ez az üzenet hatalmazta fel a menedék megadására. Meg volt lepődve, hogy Washington már korábban is tudott a bíboros szándékáról, hogy biztonságot keressen a követségen...²⁷

Egy aláírás és keltezés nélküli emlékeztetőben, melyen „Nov. 1956” kézírásos bejegyzés található, Meeker a következő üzenetet rögzítette: „A washingtoni külügyminisztérium éppen arról értesült, ... hogy Mindszenty bíboros hamarosan az amerikai követségre érkezik. Engedélyezzük, hogy beengedje.” Más változatban az üzenet úgy szólt, hogy „Mindszenty bíboros menedékjogot óhajt kérni a követségen. A beleegyezést megadjuk.” Úgy vélte, hogy az üzenet konzuli csatornán jött és mindkét változatban szerepelt a titkár neve.²⁸

Mindszenty emlékirataiban ír erről:²⁹ miután a parlament épületét is körülvetették már az orosz csapatok, a legközelebbi követségre ment, az amerikaiakra. Rövid fél óra alatt már meg is érkezett Eisenhower elnök engedélye és négy óra elteltével Turchányi is megkapta a menedékjogot. A külföldi sajtóban olvassa napokkal később, hogy előző nap Nagy Imre maga kérte volna neki a menedékjogot. Mindenestre, írja, meg volt lepődve, hogy ilyen gyorsasággal kezelték ügyét.

November 8-án Beam följegyzést küldött Murphynek³⁰ a bíboros menedékét illetően. Azt írja, hogy az Egyesült Államok a múltban határozottan elutasította a diplomáciai menedékjog elvét, de időlegesen mégis adott menedéket, hogy emberi életet mentsen. Idézi a Külügyi Szolgálati Szabályzat 225.2 pontját,³¹ s mivel a bíboros élete veszélyben volt, mert idegen hatalom támadása elől menekült, igazolhatónak tekinti a menedéknyújtást.³²

Turchányit aki később Leslie L. Bain újságíró társaságában megkísérelte elhagyni az országot,³³ november 10-én elfogta az ÁVH, s ezt követően életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Azt a kérdést, hogyan érkezett a bíboros a követségre, tárgyalja még egy másik távirat is.³⁴

Teljes szöveg (eredeti jegyzeteivel): *i. m.*, 386–387.:

[386]

According to Beam (Beam, Jacob D., *Multiple Exposure*, New York: WW. Norton and Co. 1978. pages 71–72), Hoover called him around 2 a.m. on November 4 (8 a.m. in Budapest) to say that “he had received a clandestine message” that Cardinal Mindszenty and his secretary (Egon Turchányi) were about to seek asylum at the American Legation. When asked for his advice, Beam replied that while the United

27 NARA, Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty – 1956–57.

28 *I. h.*, Budapest Post Files: Lot 75 F 163, Mindszenty 1956–57.

29 Angol kiadás: 212. Magyar kiadás: 443.

30 Robert D. Murphy (1894–1978), 1955–1959 között a politikai ügyekkel megbízott külügyminiszter helyettes (Deputy Under Secretary of State for Political Affairs).

31 Section 225.2 of the Foreign Service Regulations („Restrictions on Extending Asylum”).

32 *I. h.*, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty – 1956–57.

33 BAIN, Leslie L.: *Reluctant Satellites*, New York, Macmillan, 1960. 172.

34 Despatch 415 from Budapest, March 8, 1957. (Department of State, Central Files, 764.00/3-857).

States opposed asylum in principle, nevertheless it was justified in this case since “it involved hot pursuit endangering human life.” Beam later learned that Hoover checked with the President before the Hungarians were admitted.

In a memorandum to Leverich on this subject, dated November 5, 1957, Sutterlin wrote:

“Tom Wailes recalls that a coded message was received by the Legation about 6 a.m. on November the 4th and that it was decoded just before the Cardinal appeared at the door. It is his impression that this message authorized the extension of refuge or asylum to the Cardinal. He remembers that he was somewhat surprised that Washington should have had prior knowledge of the Cardinal’s intention to seek safety in the Legation...” (Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty – 1956–57).

In an unsigned and undated memorandum bearing the handwritten notation “Nov. 1956,” Meeker recollected a message that reads: “Dept has just received info ... that Cardinal Mindszenty will shortly come to the American Legation. You are authorized to admit him.” In another version, the message said “that Cardinal Mindszenty [387] wishes seek asylum with Legation. Approval granted.” The message was thought to have come over regular channels and both parties remembered that it bore the secretary’s name. (Ibid. Budapest Post Files: Lot 75 F 163, Mindszenty 1956–57.)

Mindszenty writes otherwise in his *Memoirs*, page 212. He relates that when parliament was sealed off by Soviet troops, he took sanctuary in the American Legation because it was the nearest. He notes that 30 minutes or so after his arrival, cabled permission for him to enter was received from President Eisenhower and that 4 hours later Turchányi was admitted. He does mention subsequent foreign press reports to the effect that Nagy had requested United States asylum on his behalf the day before. In any event, he recalls that he was surprised by the speed with which his case was handled.

On November 8, Beam sent a memorandum to Murphy on the subject of asylum for the Cardinal. He noted that the United States in the past had “strongly disapproved of the principle of diplomatic asylum,” but had been willing to afford temporary refuge in order to save human life. Section 225.2 of the Foreign Service Regulations (“Restrictions on Extending Asylum”) was cited. It reads:

“As a rule, a diplomatic or consular officer shall not extend asylum to persons outside of his official or personal household. Refuge may be afforded to uninvited fugitives whose lives are in imminent danger from mob violence but only for the period during which active danger continues. Refuge shall be refused to persons fleeing from legitimate agents of the local government. In case such persons have been admitted to the diplomatic or consular premises, they must be surrendered or dismissed from such mission or consular office.”

Since the Cardinal’s life had been in jeopardy as he was in flight from a foreign invader, the provision of sanctu[r]ary was considered justified. (*Ibid.* Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty – 1956–57).

Turchányi was later apprehended by the AVH on November 10 while attempting to flee Hungary in the company of Leslie L. Bain who recorded this development in *Reluctant Satellites*, New York, Macmillan, 1960. page 172. Turchányi was thereafter sentenced to life imprisonment. The subject of how the Cardinal came to the Legation

is also dealt with in despatch 415 from Budapest, March 8, 1957. (Department of State, Central Files, 764.00/3-857).

8. – 168.

Emlékeztető az Elnökkel folytatott megbeszélésről a Fehér Házban

Washington, 1956. november 5, 10 óra 20 perc.

Jelzet: Eisenhower Library, Whitman File, Eisenhower Diaries. Szigorúan titkos. Fogalmazta: Goodpaster

Mr. Phleger³⁵ elmondta, hogy Mindszenty bíboros a követségünkön van. Nem fogjuk őt kiadni. Meg fogjuk próbálni nyugton tartani őt.

Részlet:

„Mr. Phleger said that Cardinal Mindszenty is in our legation. We will refuse to turn him over. We will try to keep him quiet. Our international position is not too strong on trying to safeguard him. Perhaps we can get the UN into the matter to help him.” (394. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 394–395.

9. – 169.

A Szovjet és azzal kapcsolatos Problémák Különleges Bizottságának 43. ülése³⁶

Washington, 1956. november 5.

Jelzet: Department of State, Central Files, 100.4-OCB/11-556. Szigorúan titkos. Fogalmazta: Comstock.

A Fehér Házban a nap folyamán már megbeszélést tartottak arról, hogy mi a teendő, ha a magyarok Mindszenty bíboros kiadatását követelik. Mr. McKisson kérték föl, hogy foglalkozzék a kérdéssel.

Részlet:

“Beam: A conference was held earlier in the day at the White House which considered primarily (1) what to do if the Hungarians request us to deliver Cardinal Mindszenty who has been granted asylum of the Legation... (Mr. McKisson was asked to look into the problem of Cardinal Mindszenty.)” (396. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 395–398.

³⁵ Herman Phleger (1912–1973), John Foster Dulles államtitkár jogi tanácsosa.

³⁶ Notes on the 43d Meeting of Special Committee on Soviet and Related Problems.

10. – 182.

Az Európai Ügyek Hivatala helyettes államtitkárának (Beam) emlékeztetője a külügyminiszter számára

Washington, 1956. november 12.

TÁRGY: Az új magyar kormány elismerése.

Jelzet: Department of State, Central Files, 764.00/11-1256. Titkos. Elküldve Murphyn keresztül az ügyvezető titkárnak is.

Wailes maradjon továbbra is hivatalban, anélkül, hogy bemutatná megbízó levelét, hogy jelenlétével biztosítani tudja Mindszenty bíboros védelmét, és fenntartsa a követségi személyzet jó hangulatát.

Részlet:

“... The decision taken tentatively in the Department is that Minister Wailes should continue to function without presenting his credentials as long as he is able to do so, particularly for the reason that his continued presence affords additional protection to Cardinal Mindszenty, who has taken refuge in the Legation, and enhances staff morale. Mr. Wailes has expressed his concurrence with this position.” (433. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 432–433.

1957

11. – 226.

Távirat az olaszországi US nagykövetségről a washingtoni külügyminisztériumba

Róma, 1957. január 18, 14 óra.

Jelzet: Department of State, Central Files, 864.413/1-1857. Titkos. Hivatali használatra (Limit Distribution). Továbbküldve Budapestnek. Jegyzi: Jernegan. További részletek a jegyzetben (itt nem közöljük).

A hírlapi értesüléseket követően – miszerint tárgyaltak volna Mindszenty bíboros helyzetéről – a Vatikáni Államtitkárság információt kért. Bizalmasan közölték, hogy az Apostoli Szentszék nem ellenezné, ha a bíboros Magyarország elhagyása mellett döntene, de hivatalosan nem fog lépést tenni, hogy bármilyen irányban befolyásolja a bíborost.

Teljes szöveg – p. 554:

“2971. News stories reporting alleged secret negotiations between Kadar regime and American Legation Budapest re disposition Cardinal Mindszenty have prompted Vatican official approach Embassy representative for information re truth or falsity reports. Official showed concern re fate Cardinal and Vatican Secretariat of State would appreciate being informed any plans affecting future of Cardinal.

In this connection Embassy representative was told in strict confidence Holy See would pose no objection to Cardinal's decision leave Hungary but would not attempt officially to influence Cardinal one way or other."

12. – 227.

Az Európai Ügyek Hivatala helyettes államtitkárának (Beam) emlékeztetője a politikai ügyekkel megbízott külügyminiszter helyettes (Murphy) számára

Washington, 1957. január 24.

Jelzet: Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty. Bizalmas. Fogalmazta: Sutterlin, ellenőrizte: WE és L.

Tárgy: Mindszenty bíboros hat levele a pápához és a bíboros államtitkárhoz.

Mivel a levelek zárt borítékban érkeztek, precedens teremtés elkerülése végett visszaküldik neki. Intézkednek a kapcsolattartás jövőbeli módjáról.

Teljes szöveg: *i. m.*, 554–556.

Background:

Since Cardinal Mindszenty was granted refuge in the Legation in Budapest our position, which has been repeatedly made known to him, has been that he could not be allowed to use the Legation as a base of operations. This attitude is based on the extreme delicacy of the situation arising from the Cardinal's presence in the Legation and our desire to do nothing which might make his position more precarious or that of the Legation more difficult.

Under an informal letter to Mr. McKisson in EE Minister Wailes has transmitted to the Department six sealed letters which Cardinal Mindszenty has written in latin to the Pope and to the Vatican Secretary of State. Mr. Wailes suggests that they be translated and if found to be "innocuous" forwarded to the Vatican. "If the letters contain matters of business, you may want to return them to me," Mr. Wailes continues, "and direct me to tell the Cardinal that we just can't send them to Rome." Mr. Wailes' letter together with its enclosures it attached.³⁷

Discussion:

The Cardinal's letters raise a number of serious questions:

1. If these six letters are transmitted they will probably be followed by more and thus the Department's pouch facilities would tend to become a regular channel of covert communication between the Vatican and the Cardinal. Written records of this nature if inadvertently revealed or "leaked" to the press or to the church hierarchy

³⁷ Szerk. megj.: None of the letters is printed. In his January 17 letter to McKisson, Wailes stated that „little did I realize what we were letting ourselves in for when we took him in.”

would cause us embarrassment and might compromise our Legation and prejudice the Cardinal's safety.

2. Whether the current letters or any which may follow constitute "conduct of business" cannot be determined until they are translated and read. If they are read, the Department is immediately placed in the position of censoring the Cardinal's correspondence on the basis of criteria which will be difficult to define clearly and equally difficult to justify to the Cardinal and the Vatican.

3. It must also be anticipated that if letters from the Cardinal are sent to the Pope, the Vatican will logically expect the privilege of replying via the same channel. The Department might then be faced with the necessity of scanning and possibly rejecting messages from the Pope.

While the proposed transmission of the Cardinal's letters appears inadvisable for the reasons set forth, it is not felt that the Department should prevent all contact between the Cardinal and the Pope. The [556] Vatican has an understandable interest in Cardinal Mindszenty's welfare and the Cardinal is bound to grow increasingly restive and resentful if denied all communication with the Vatican. A possible solution would be to accept occasional oral messages of a brief and personal nature for transmission. This would impose a natural and, in our opinion, desirable restraint on the parties concerned. It would also make it quite clear that the contents of all messages would be known to the Department but would eliminate the unpleasant connotation of censorship. Finally, by its very nature, this mode of transmission would result in fewer communications.

Recommendation:

1. That the six letters in question be returned to Minister Wailes with instructions that he inform the Cardinal that in his own interest and in that of the Legation such written messages cannot be transmitted in his behalf but that the Legation would be prepared to transmit occasional brief oral messages through appropriate channels to the Vatican.

Jegyzetben: Murphy ellenjegyezte az ajánlást (recommendation). McKisson március 11-én kelt hivatalos-informális (official-informal) levelében Barnesnek visszaküldte a bíboros zárt leveleit. Abban az esetben, ha a bíboros úgy határozná, hogy rövid szóbeli üzenetet küld a Vatikánnak, azt a washingtoni külügyminisztériumon keresztül teheti, hivatalos-informális levél formájában. – Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D, Refuge for Cardinal Mindszenty, 1956–1957.

13. – 252.

Emlékeztető a magyarországi követség első titkára (Rogers) és Mindszenty bíboros közti beszélgetésről

Budapest, 1957 május.

Jelzet: Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty, 1956–57. Bizalmas. Fogalmazta: Rogers. A szöveg nem jelzi a beszélgetés dátumát.

TÁRGY: Amerika csődje a magyar helyzetben.

Mindszenty bíboros nézete, amelyet saját kezdeményezésére, ismételten kifejtett partnere előtt: a Nyugat, mindenekelőtt az Egyesült Államok, cserben hagyták Magyarországot, amely a forradalomban a Nyugatért harcolt.

Teljes szöveg, *i. m.*, 631–632:

I have discussed the subject with Cardinal Mindszenty several times, always at his initiative, and have heard him talk to others as well. His line of thought seems to be about as follows:

The West, and first and foremost the United States, failed Hungary, which clearly was fighting the battle for the West, *during* the revolution. The Cardinal seems to believe strongly that had the United States successfully urged UN action to bring in a small detachment of international troops, or to bring in a high-level UN representative early in the revolution, or had the United States delivered an ultimatum of some kind to the Soviet Union, the latter would not have intervened a second time. The Cardinal refuses to believe that some action of this kind, whether it presented an ultimatum or not, was not possible. He points to the activity of the United States in the Suez crisis in October and has said plainly that he thinks the greater activity in Suez than in Hungary has been because oil is involved. "Unfortunately there is little oil involved in Hungary, only moral."

The Cardinal has not argued as strongly for an ultimatum or a threat of military action (during the revolution) as he has for a UN force or representation. He has accepted the argument that the situation in the Suez differed from that in Hungary, as far as UN troops are concerned, because Egypt accepted the UN forces. He does not accept the argument that the Hungarian situation is different because Hungary is occupied by the Soviet Army. "Hungary is occupied because Roosevelt agreed to it at Yalta."

The Cardinal also believes that the West, and primarily the United States, has failed in Hungary *after* the Revolution. Again he compares the situation in Hungary unfavorably with that in the Middle East. "At least, there, there is activity, whether there is success or not. Here there is only death." He obviously has no patience with the discussions in the United Nations since the revolution and has referred bitterly at times to one news-item or another (examples: a remark allegedly made by the Secretary in mid-March concerning greater contacts with the Soviets; the withdrawal of Minister Wailes as being evidence of unwillingness to seriously consider stronger steps which he considers necessary).

To comments that we would welcome suggestions for peaceful means of helping the situation in Hungary, however, the Cardinal has few to make. His first suggestion and most frequently repeated is an economic boycott (his opinion of Soviet economic and military strength is very low), but he appears to accept some of the counterarguments. He has not other concrete suggestions, however, except "activity", and completely fails to understand why there is so much continual diplomatic activity, a Presidential doctrine, a high-level mission, continual discussion in the UN, over the Suez, and "nothing" concerning Hungary. His bitterness on this point seems to be increasing as time goes on.

14. – 265.

Az Európai Ügyek Hivatala helyettes államtitkárának (Elbrick)³⁸ emlékeztetője a politikai ügyekkel megbízott külügyminiszter helyettes (Murphy) számára

Washington, 1957. szeptember 13.

Jelzet: Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty, 1956–57. Titkos. Fogalmazta: Sutterlin.

TÁRGY: Mindszenty bíboros helyzete

Hivatkozással Garry Ackerson³⁹ budapesti ügyvivő emlékeztetőjére ("Policy Regarding Cardinal Mindszenty", 1957. augusztus 21. – Nincs kiadva, azonos levéltári jelzet alatt található.) jelzi, hogy a budapesti rezsim egyre inkább támadja a bíborost, elhúzódó követségi tartózkodása miatt. Többek között azt a javaslatot teszi, hogy ismét tegyenek lépést a Vatikán washingtoni képviselőjénél, a Mindszenty bíboros esetleges távozásával kapcsolatos vatikáni álláspont kialakítása végett.

Jegyzetben utal arra, hogy a washingtoni apostoli delegátussal folytatott megelőző megbeszélésről (1957. április 26.) készült egy emlékeztető, 1957. április 29. dátummal (azonos levéltári jelzet alatt).

Teljes szöveg: *i. m.*, 657–660.

15. – 267.

A Kelet-Európai Hivatal helyettes igazgatójának (Leverich) levele a budapesti ügyvivőhöz (Ackerson)

Washington, 1957. október 1.

Jelzet: Department of State, Budapest Mission Files: Lot 75 D 163, Mindszenty, 1956–57. Titkos. Hivatalos-informális.

38 Elbrick, Burke C. (1908–1983), fenti pozícióját 1953–1956. között töltötte be. 1957–1958 között az Európai Ügyek Hivatalának államtitkára.

39 Ackerson, Garret G. Jr. (1904–1992), budapesti ügyvivő 1957–1961.

TÁRGY: A bíboros jövője.

A washingtoni külügyminisztérium válasza Ackerson ügyvivő 1957. augusztus 21-i, fentebb említett emlékeztetőjére (lásd az előző iratot). A vatikániak még nem válaszoltak, de náluk az a gyakorlat, hogy a főpásztoroknak a helyükön kell tartózkodniuk, és a Mindszenty-kérdés jelenleg nem aktuális a Vatikánban (not a lively topic of conversation in the Vatican). Abban az esetben, ha a bíboros úgy határozna, hogy önszántából elhagyja a követség épületét és átadja magát a magyar rendőrségnek, az ügyvivőnek nem kell előre írásos nyilatkozatot kérnie tőle, nehogy felizgassa. Abban az esetben, ha megszakadna a diplomáciai kapcsolat Magyarországgal és más ország nem óhajtaná befogadni a bíborost, felhatalmazza, hogy próbálja meg magával vinni, de ne tanúsítson ellenállást, ha a magyar rendőrség ezt meg akarná akadályozni.

Teljes szöveg: *i. m.*, 663–664.

16. – 273.

Sürgöny a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

Budapest, 1957. október 29.

Jelzet: Department of State, Central Files: 611.64/10-2957, Titkos.
No. 250.

TÁRGY: Az US politika áttekintése Magyarországgal kapcsolatosan.

Negyedik és utolsó szempontként javasolja: Mindszenty bíboros helyzetére kielégítő megoldást kell találni. – Drasztikusan csökkentették a személyzet magyar és amerikai tagjainak számát... Ráadásul meg kell birkóznunk az épületünkben menedéket kapott Mindszenty ügyével, ami a támadások állandó célpontja, és nagy irritációt okoz a Kádár-rendszer számára.

Részletek:

Insofar as the US is concerned, the changes to be effected would included... (4) a satisfactory arrangement with respect to Cardinal Mindszenty. (682. l.)

... Our staff ... has been severely cut... In addition, we have the question of Cardinal Mindszenty, whose refuge in the Chancery is a point of periodic attack and a source of deep irritation to the Kadar regime. (683. l.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 679–684. Magyar ford.: BORHI, 1998. 356–357.

17. – 276.

A Hadműveleteket Koordináló Bizottság (Operation Coordinating Board) beszámolója

Washington, 1957. november 20.

Jelzet: Department of State, S/S-NSC Files: Lot 63 D 351, NSC 5608 Series. Titkos. This progress report was discussed and concurred in by the OCB at its meeting of November 20. (Notes of OCB Meeting, November 20; *i. h.*, OCB Files: Lot 62 D 430, OCB Notes) The NSC “noted” this report at its 349th meeting, December 24. (Eisenhower Library, Whitman Files, NSC Records).

Progress Report on Soviet Satellites in Eastern Europe. (NSC 5608/1, approved July 13, 1956 and NSC 5616/2, approved November 19, 1956, Documents 80 and 169.)

Period Covered: From July 18, 1956 through November 20, 1957.

A US Nemzetbiztonsági Tanács egyik szervének: Hadműveleteket Koordináló Bizottság (Operations Coordinating Board – OCB) megbeszélési anyaga. Sorra veszi a fontosabb területeket. A 7. pontnál a Kádár-rendszerrel való kapcsolatokat tekinti át, említi, hogy a követségen menedéket kapott bíboros miatt rendszeres támadásoknak vannak kitéve.

Részlet:

N. 7. Relations with the Kadar Regime in Hungary, ... b. The Hungarian regime has required that the staff of our Legation in Budapest be severely reduced and has continued to harass the operation of the Legation in other ways, including the arrest and imprisonment of local employees. It has also continued to attack us for having given refuge to Cardinal Mindszenty. The presence of the Cardinal in our Legation and the evident unwillingness of the Kadar regime to drop its charges against him are factors which complicate our relations with Hungary. No satisfactory solution to the problem raised by the Cardinal's presence in the American Legation is apparent. (696. l.).

Teljes szöveg: *i. m.*, 690–698.

* * *

II. Eisenhower elnöksége periódusából a második, minket érdeklő kötetnek⁴⁰ Mindszentyre vonatkozó iratai a következők (a sorszám utáni szám a kötetben közölt iratok sorrendjét jelzi – kivéve a 18. és a 20. sz. iratot, amely más forrásból van):

1958

18.

Sürgöny a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

No. 489. Budapest, 1958. március 12.

REF: A követség 471. sz., és a külügy 875, sz. távirata.

Jelzet: Department of State, RG 59 (Central Files), 611.64/3-1258.

Közzétette: BORHI, 1998. 9. sz. irat, 362–364. További megjegyzéseket l. ott.

A kapcsolatok bővítéséről szólva az *Információs tevékenységek* c. fejezetben a bíboros jelenléte akadályozó tényező.

Részlet (Borhi László fordításában):

Az első kézenfekvő lehetőség az lenne, ha a forradalmat meglőző szinten felújítanánk az információs tevékenység korlátozott programját. Néhány évig a képviselőlet amerikai típusú kirakat-kiállítást tartott fenn az utcai szinten levő ablakaiban; továbbá magyar nyelvű közleményeket és amerikai magazinokat tartott a fogadási részlegen, amelyet jelentős számú látogató „vett kölcsön”. Bár ezeknek a tevékenységeknek kétségtelenül volt értékük, a követség szerint a jelen pillanatban nem lenne kivitelezhető a felújításuk, elsősorban Mindszenty bíboros követségi jelenléte miatt. Mióta a bíboros menedéket kapott, a követséget folyamatos megfigyelés alatt tartják, de nem csak az egyenruhás rendőrség, hanem a titkosrendőrség nyilvánvaló ügynökei is. Ezt az alapos „védelmet” figyelembe véve kétséges, hogy a fenti típusú tevékenység különösen hatékony lenne. Ráadásul lehetséges, sőt, valószínű, hogy ellenlépéseket kényszerítene ki a rezsim részéről, amelyek kártékonyan hatnának a képviselőlet működésére. A követségnek már sikerült mérsékelten hasznos felhasználást találnia a külügytől kapott magazinok számára. Nézetünk szerint összérdekeink szempontjából hibát követnénk el, ha a fennálló körülmények között ambiciózusabb programot vállalnánk fel. (362.)

40 LANDI, Ronald D. – MILLER, James E. – PATTERSON, David S. – SAMPSON, Charles S. (szerkesztők.): *Eastern Europe Region; Soviet Union; Cyprus* (Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Vol X, Part 1. Sorozatszerk.: LAFANTASIE, Glenn W.), Washington, D.C. 1993. Interneten: <http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/frus/frus58-60x1/index.html>

19. – 13.

Sürgöny a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

No. 302. Budapest, 1958. november 20.

REF: Legation Despatch No. 249, October 23, 1958.⁴¹

Jelzet: Department of State, Central Files, 864.413/11-2058. Titkos. Korlátozott betekintésre (Limited Distribution).

A magyar kormányt hivatalosan értesítették arról, hogy Mindszenty bíboros a követségen tartózkodik (1958. október 18-án kelt 136. sz. jegyzék). A politikai szempontok áttekintését követően a bíborosnak – akivel napi kontaktusban áll – mély spirituális problémáit és mentális konfliktusait említi Ackerson, egyben javasolja, hogy létesítsenek rendszeres kapcsolatot az Apostoli Szentszékkal, hogy Mindszenty lelki téren vezetést kaphasson. Ugyanakkor felrója, hogy az Apostoli Szentszék és a bíboros között a megértés legkisebb foka sem jött létre, s a bíboros, mivel nem kapott elegendő biztosítékot a magyar kormánytól, amelynek ígéretei iránt egyébként teljes mértékben bizalmatlan, végül is nem indult el Rómába. A jelentés megállapítja, hogy a bíboros nem fogadja el az Apostoli Szentszék irányvonalát, ha az eltér az övétől, és azt is megfigyeli, hogy a II. világháború óta társadalmi forradalom ment végbe Magyarországon, amely komoly mértékben megváltoztatta azt a sajátos pozíciót, amelyet a bíboros prímási jogon magának fenntart. Mindszenty el van szigetelve az egyházi folyamatoktól, nézetei lemaradtak lelki vezetői nézetei mögött. A bíboros határozott álláspontja, hogy nézeteit sem Washingtonban, sem New Yorkban (ENSZ) nem tudják maradéktalanul megérteni. Végül Ackerson a tárgyalások folytatását javasolja és kielégítő megoldást keres a bíboros helyzetének rendezésére (tudniillik, hogy elhagyja a követséget).

Teljes szövegét hozzuk a megjegyzésekkel együtt (a nyomtatott változat oldalszáma: 54–59. [BORHI, 2002. – a 26. oldalon egy bekezdés erejéig e szöveg minket érdeklő részét foglalja össze.]):

SUBJECT The Future of Cardinal Mindszenty

The Legation has, from time to time, sought to comply with the requirement contained in the Department's telegram No. 241 of November 16, 1956,⁴² which concluded: "Legation's recommendations invited regarding future of Mindszenty". Recent developments, connected with the Conclave at the Vatican for the election of Pope John XXIII, would seem to make it desirable that the situation of Cardinal

41 Az itt hivatkozott korábbi távirat a budapesti követség javaslatait tartalmazza, XII. Pius pápa október 9-én bekövetkezett halála utáni helyzetben, Mindszenty bíboros Rómába utazásával kapcsolatban. Megadja ennek, majd a későbbiekben az itt idézett diplomáciai iratoknak levéltári jelzetét (NARA).

42 Telegram 241 to Budapest contained the Department of State's instructions regarding the Legation's continuing refuge and protection of the Cardinal. (Ibid., 864.413/11 - 1656)

Mindszenty again be reviewed and the Legation's recommendations be brought up to date. The present despatch is designed to meet this requirement and this purpose.

Regime Officially Informed

The Hungarian Government has now been "officially" advised of the presence of Cardinal Mindszenty in this Legation. No such advice was made to the Government until the presentation of the Legation's note No. 136 on Saturday, October 18, 1958.⁴³ On two previous occasions, officials of the Foreign Ministry had made oblique reference to our harboring a Hungarian national, but the name of Cardinal Mindszenty was not mentioned and there was no discussion of the subject. High officials of the Government had, however, repeatedly attacked the United States Government and the Legation (in public speeches, in statements to the press, and in reply to direct questions from visiting Americans) for giving "asylum" to a "Hungarian criminal".

Despite the "after-the-event" knowledge of certain "observers" that the Hungarian Government was bound to refuse the request for a safe conduct,⁴⁴ there was no way of knowing before the matter was officially broached to the Hungarian Government what its reply would be. The Cardinal (Legation telegram 119, October 9)⁴⁵ thought that the choice for the regime would be a difficult one, but was inclined to believe that the authorities would like to have him outside the country. The Legation (Legation telegram 124, October 10)⁴⁶ felt that it was "not entirely clear" what decision the regime might reach, but pointed out that recent statements by Government officials had indicated a "general hardening" on the subject of the Cardinal's possible departure from Hungary. The Vatican (Rome telegram 1172, October 13)⁴⁷ appears to have had information that the regime would not be opposed to the Cardinal's release, provided he would not return to Hungary. While the Department was not favorable to initiative being taken by the United States in the matter (Department's telegram 1304, October 10, to Rome),⁴⁸ the Legation was subsequently instructed (Department's telegram No. 97, October 14, No. 1356 to Rome)⁴⁹ to negotiate with the Hungarian Government, on behalf of the College of Cardinals, for a safe conduct, thus seeming to indicate a belief

43 Text of this note is quoted in telegram 146 from Budapest, October 24. (Ibid., 864.413/10 - 2458)

44 London Times, October 24, 1958, from Vienna: „The Hungarian refusal to grant Cardinal Mindszenty a safe conduct to attend the Conclave of the Sacred College of Cardinals to take part in the election of the Pope, did not surprise observers here, who predicted all along that the Hungarians will describe the American request asking for permission for Cardinal Mindszenty to leave Hungary as 'gross interference in the internal affairs' of their country.

„Hungarian refugees here said today that the timing of the American request coinciding with the eve of the second anniversary of the Hungarian revolt was instrumental for the uncompromising refusal.”
[Footnote in the source text.]

45 Telegram 119 described the Legation's informing the Cardinal of the Pope's death. (Department of State, Central Files, 864.413a/10 - 958)

46 Not printed. (Ibid., 864.413/10 - 1058)

47 Not printed. (Ibid., 864.413/10 - 1358)

48 Not printed. (Ibid., 864.413/10 - 958)

49 Not printed. (Ibid., 864.413/10 - 1358)

on the part of the Department that there existed some possibility of procuring such safe conduct.

There is, of course, nothing final about a decision taken by a communist government; it is perfectly capable of reversing that decision without any new developments having intervened to give even a semblance of justification for such reversal. However, the refusal of the safe conduct for attendance of the Cardinal at the Conclave was so categorical, and was given at a time and under circumstances which might have been expected to give perhaps the maximum of justification for the Hungarian regime to grant it, that the Legation sees little or no likelihood of any change of attitude in the ascertainable future. Only the agreement of the United States Government to exchange Chiefs of Mission with the regime and, thereby, to accord the regime full international status would seem to be a likely "bait" to bring about a radical change in its attitude and policy toward this question. The regime's note of October 22⁵⁰ would seem to make clear that the Hungarian authorities (and, presumably, the Kremlin) are satisfied that the presence of the Cardinal in the Legation is a matter of greater embarrassment and concern to the United States Government than to the Government of Hungary.

No such situation can, however, remain permanently static and it is at least within the realm of the possible that, sooner or later, a move will have to be made by one of the interested parties – the Holy See, the United States Government, the Hungarian Government, or the Cardinal – for a solution of this problem. Since, as became abundantly clear during these recent negotiations, the attitude of the Cardinal could be of crucial importance in effecting any solution, the Legation would like to set forth for the consideration of the Department its thoughts on this aspect of the matter, in the hope that means and methods might be found to influence the Cardinal's thinking, in advance of the event, along the lines desired by the Department and/or by the Holy See.

The Cardinal and the Vatican

The Legation appreciates and understands the undesirability (as set forth in the enclosure to Mr. Robert McKisson's letter of March 11, 1957, to Mr. Spencer Barnes)⁵¹ of setting up a regular channel of communication between the Cardinal and the Vatican. However, those of us in close, daily contact with the Cardinal have long been aware of his confused thinking on the "deep spiritual problems" which his present situation creates and have felt that some means should, if at all possible, be found to give the Holy See a just appreciation of his mental conflicts and to give him the benefit, on this question only, of guidance and assistance from his spiritual leaders. (My letters of August 21, 1957, and January 16, 1958 to Mr. James Sutterlin.)⁵² The almost complete lack of understanding between the Cardinal and the Holy See became clearly

50 Text of the Hungarian Foreign Office's note of October 22 was transmitted to the Department of State in telegram 143 from Budapest, October 22. (Ibid., 864.413/10 - 2258)

51 Not found.

52 Copies of both these letters are in Department of State, Hungary Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty.

manifest during the recent negotiations and it was only with the greatest of reluctance that the Cardinal finally gave his assent to departure if a "satisfactory" guarantee could be obtained from the Hungarian Government. (The Cardinal, it should be remembered, has no faith in any promises from the present Hungarian regime and fully anticipated the worst, if an attempt had been made to take him to Austria under any such "safe conduct".) This reluctant assent was accorded only for the particular circumstances then existing — i.e., attendance at the Conclave — and would, one may safely assume, not carry over to another set of circumstances. It would, therefore, become necessary to "negotiate" once again with the Cardinal and, since the time element might be of extreme brevity, the Legation believes that logic and our own best interests require that the Cardinal be attuned to the thinking and wishes of the Vatican before another crisis arises.

The Legation has sensed for some time, and most particularly during the recent "crisis", that the Vatican itself has not been of one mind with respect to the policy which it should follow in the matter of the Cardinal's remaining in or departing from Hungary. Earlier reports on this subject had been conflicting. The direct, official word through the Office of the Apostolic Delegate in Washington was to the effect that he should remain. When, however, a seemingly advantageous opportunity to have the Cardinal leave the Legation and the country presented itself, the Vatican became intent upon his availing himself of such opportunity and considerable pressure was put upon him by the Holy See to follow this course. One is left to speculate whether it was not, perhaps, the late Pope who was inclined to inaction earlier, with the result that those in favor of another policy were in a position to act only after Pius XII had left the scene. The Legation is not in a position to know the correct answer to this question, since it is not aware of the full circumstances (and under whose initiative) the Cardinal chose to seek refuge at the American Legation in the early hours of November 4, 1956. If, however, the late Pope did, during his lifetime, make the final policy determination on matters relating to the Cardinal's future, the question now becomes once again subject to review because of the presence of a new Pope, whose ideas and conceptions may be different from those of his predecessor. The Legation feels that the Cardinal cannot possibly become *au fait* of Pope John's thinking on this matter unless some exchange of ideas (again, on this question only) is permitted and arranged.

The Legation has no illusions about the difficulties inherent in trying to bring the Cardinal into line with the policy of the Holy See, if the Holy See's ideas and concepts should prove to be different from his own. The Cardinal is imbued with the very special position and powers exercised for many centuries by the Prince Primate of Hungary. The Holy See, however, seems to appreciate (as the Cardinal does not) that the "social revolution" which has occurred in Hungary since World War II has seriously altered (if, indeed, it has not brought to an end) that "special position". (The unusual position and powers of the Prince Primate are fully set forth in the chapter on "The Church" in C.A. Macartney's "Hungary", published in 1934.)

The Vatican was not, however, always of this view. As late as April of last year (Embassy Rome's telegram No. 4174, April 16, 1957),⁵³ the Holy See was evincing the desire "to discuss the Cardinal's departure on *quid-pro-quo* basis with view to extract

53 Not printed. (Department of State, Central Files, 864.413/4 - 1657)

some concessions from Kadar's regime". While any such concept was unrealistic, even at that date, the Holy See has been in a position, during the intervening eighteen months, to understand the radical changes that have occurred and to alter its concepts and its policy accordingly. Cardinal Mindszenty has not been in such a position; isolated, as he is, from almost all Church developments and from spiritual contact with the Holy See, his views and concepts have fallen behind and out of line with those of his spiritual mentors. It is this lack of rapport – this failure to be "on the same wave length" – which the Legation feels must now be bridged, if we are not to be faced on still another occasion with the necessity of again undertaking difficult and touchy negotiations with the Cardinal under pressure of events which may permit even less time and facility for exchanges between Budapest, Rome, and Washington than existed during the recent "Conclave crisis".

There appears to be a very general (and perhaps not unnatural) assumption by people outside Hungary (one might almost say, outside this Legation) that the Cardinal would welcome any opportunity to exchange his present place of refuge for a place of safety and a position of Church activity outside this country. Articles in the Western press are almost uniformly written with this assumption in mind. Even the Vatican appears to have expected that the Cardinal would be ready and anxious to avail himself of a safe conduct, if such were arranged for him. The Legation's telegram No. 170 of November 19⁵⁴ was dispatched because it appeared that the Cardinal's firmly held ideas on this matter might not be fully understood in Washington and New York. The officers of the Legation dealing with the question of the Cardinal's future are so fully imbued with the reality of this situation that it seems important that it again be brought to the attention of those who will be determining United States policy on this question. The Legation feels that the Vatican should likewise be made aware of the problem and, in the light of the recent close contacts between the Embassy in Rome and the Vatican on the subject of the Cardinal, the way would now appear to be paved and the time to be opportune for effecting this objective.

Conclusions

1. Now that the Hungarian Government and the Legation have exchanged communications with respect to the presence of the Cardinal in the Chancery, there seems every likelihood that the regime – choosing the opportunity which seems to suit its own purposes best – will mount a full-scale attack on our harboring of a "Hungarian criminal" and will make demands for his departure from the Legation. The limits to which the regime will be prepared to go in ensuring compliance with this demand will depend upon the extent of deterioration in American-Hungarian relations, both bilaterally and in the United Nations. Whether they will be prepared to go to the extent of breaking relations in order (among other objectives) to obtain custody of the Cardinal, is a question to which a firm answer cannot at present be given; but it would appear inevitable that they should play this situation to its utmost in their efforts to get the United States to accord recognition of "respectability" to the regime, by the

54 Not printed. (Ibid., 764.00/11 - 1958)

sending of a Minister to this Legation and by the cessation of our efforts to have the regime comply with the Resolutions of the General Assembly.

2. The Legation assumes that the United States will continue to do everything possible to prevent the present Hungarian authorities from again obtaining control over the Cardinal, while at the same time seeking a satisfactory permanent settlement of the problem of his refuge. The possibility – if not the probability – of further negotiations on the question would, therefore, appear to be likely to arise in due course (provided, of course, that death or serious illness does not intervene to effect a different solution). The Legation is impressed with the desirability of reaching, in advance of the opening of such further negotiations, a firm and clear understanding among the Government of the United States, the Holy See, and the Cardinal that the Cardinal would leave his refuge in the Legation, if and when a suitable guarantee of his safety might be obtained. The Legation feels, on the basis of its knowledge of the Cardinal's thinking and of the record during the recent negotiations, that such "clear understanding" cannot be reached with the Cardinal without an exchange of views between him and the Vatican.

Garret G. Ackerson, Jr. Charge d'Affaires a.i.

1959

20.

Sürgöny a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

No. 383. Budapest, 1959. január 7.

Jelzet: Department of State, RG 59 (Central Files), 611.64/1-759.

Közzétette: BORHI, 1998. 16. sz. 375–380. További megjegyzéseket l. ott.

Összefoglaló jelentés a magyar-amerikai kapcsolatokról 1958-ban.

James W. Pratt⁵⁵ jelentésében utalást tesz Mindszenty bíboros meghívására Rómába, a pápaválasztó konklávéra,⁵⁶ amelyet a rezsím elutasított.

Részlet (Borhi László fordításában):

A bíboros

Míg 1958 utolsó hónapjaiban az Egyesült Államok és Magyarország közötti kapcsolódási pontok közvetve vagy közvetlenül az ENSZ-hez kötődtek, volt egy olyan alkalom, amikor egy teljesen más kérdés került előtérbe. Ez októberben történt, amikor a Bibo-

55 James W. Pratt (szül. 1918), a budapesti amerikai követség első titkára 1958–1960 között, a washingtoni külügyminisztérium szovjet ügyekkel foglalkozó irodájának igazgatóhelyettese 1965 és 1968 között, a moszkvai nagykövetség politikai ügyekért felelős tanácsosa 1969-től 1970-ig (BORHI: 2002. 671.)

56 1958. október 18-i dátummal. Ez a forrás több helyen megjelent magyarul, de mindig a Magyar Országos Levéltár állományából. Nem lévén amerikai levéltári forrás, megelégszünk azzal, hogy e kiadási helyekre utalunk: ÓLMOSI Z. (szerk.): *Mindszenty és a hatalom. Tizenöt év az USA követségén*, Budapest 1991. V. sz. irat, 59; BORHI: 1998. 15. sz. irat, 374–375; BORHI: 2002. 26. sz. irat, 160–161.

rosok Szent Kollégiumának kérésére a követség engedélyt kért Mindszenty bíboros számára, hogy elhagyhassa menedékhelyét, hogy megjelenhessen a pápaválasztási konklávéban. A rezsim goromba elutasítása legalább megcáfolta azt a feltevést, mely szerint a hatóságok szeretnének egy presztízsimentő megoldást találni a bíboros státusának problémájára. A kormány szóvivője azt állította, hogy ez volt az első tőlünk kapott értesítés a bíboros tartózkodási helyéről. Ezidáig nem történtek lépések arra, hogy kihasználják azt az esetleges előnyt, amelyet a törvény betűjéhez való ragaszkodás a rezsimnek adhat.

A jelenlegi helyzet

Az Egyesült Államok és Magyarország között fennálló helyzet 1958 végén nagyon hasonló az 1958 elejihez. [...] Az Egyesült Államok [...] továbbra is menedéket ad Mindszenty bíborosnak [...] (378–379.)

21. – 16.

Sürgöny a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

413. sz. Budapest, 1959. január 23.

Jelzet: Department of State, Central Files, 611.64/1 - 2359. Titkos. Fogalmazta: Pratt and Ackerson. (A nyomtatott változat oldalszáma: 62–72.)

TÁRGY: Javaslatok a magyar kormánnyal kapcsolatos US-politika kialakítására.

A kapcsolatok teljes spektrumára kitekintő hosszú táviratnak az a végkicsengése, hogy a rosszabbodó és a többi kelet-európai államhoz képest elmaradó US-magyar kapcsolatok normalizálása nem lehetséges addig, amíg Mindszenty bíboros a követségen marad.

22. – 23.

Mindszenty bíboros levele Eisenhower elnökhöz

Budapest, 1959. november 13.

Jelzet: Department of State, Central Files, 864.413/12 - 959. No classification marking. Transmitted to the Department of State under cover of a brief letter from Ackerson to Kohler,⁵⁷ November 13. The letter was translated by Leo Toplosky of the Legation staff in Budapest.

Menedékének 3. évfordulóján az Elnök kezébe teszi le sorsát. 1956 eseményeinek összefoglalásán túl fontosnak tartjuk megemlíteni: büszke arra, hogy nem tett esküt a rezsimre, zárójelben megjegyzi: élete végén egyetlen vigasza, hogy nem a hatalom, hanem népe szabadította meg, és hogy másfél évtizede nem kolaborált a vérrel, terrorral és hamissággal.

⁵⁷ Foy D. Kohler (1908–1990), 1959–1962 között az Európai Ügyek Hivatalának (helyettes) államtitkára (Assistant Secretary of State for European Affairs).

Teljes szövege eredeti jegyzetekkel (a nyomtatott változat oldalszáma: 102–104.):

DEAR MR. PRESIDENT: On November 4, 1956, when an open breach of word and promise and an entrapment brought into our capital 15 enemy tank divisions with 6,000 tanks, and our Chief of Staff and Minister of Defense became prisoners during negotiations, I knocked on the door of the United States Legation in Budapest and asked for refuge, so as to cry out for help from here for an unhappy nation left with no intelligentsia, and with 25,000 freedom-fighting heroic dead, 75,000 deportees, 193,000 defectors, 100,000 prisoners and labor camp inmates, and 5,000 executed, and to hold in reserve the remains of my life after eight years of imprisonment and three days of freedom. For this I am gratefully thankful to you, Mr. President, knowing that my “sins” and my presence here have brought many difficulties to the Legation and to the United States.

Since that time three years have gone by. In proportion to the passage of time, the American saying about the unmoving guest becomes more serious to me. I must notice that the atmosphere has changed completely with the clever peace, dialectical and panic dumping. As for me, I have become an out-of-fashion guest.

I did not intend that my company here should last a long time. For one thing, I had faith in outside help toward my country in proportion to the justice on its side. For another, there was good opportunity for solution on an individual basis. When, at the end of 1957 and early 1958, the case of my “partners in crime” was being considered,⁵⁸ I asked that the following be transmitted to the regime: I would go in their place into the prisoner’s dock, but only after their release. This matter got snarled; you, Mr. President, do not know of this.

At the time of the election of the Pope,⁵⁹ such a stipulation of principle was lacking; for this reason departure from Hungary was not consonant with my thoughts, although I was ready to obey the call from the Vatican.

Now what can be done?

When the candle of Central Europe and my country, which for three years has been growing fainter, has by this time burned to the stump, life is not a joy. Where a nation becomes an indifferent victim, there the evaluation of the lives of those that hold the candles is also different.

In the course of meditation I have thought of leaving a letter behind me and going out and giving myself to the AVO guards around the Legation. They would then torture me as they did before. This too will pass, but much harder than the outside sensation that can be expected to come in its wake. But I had to cast this idea aside: today I cannot serve a higher interest with it, as I could have in 1957 and 1958. And yet moral law forbids us to give up our lives without a higher interest.

58 Presumably a reference to the arrest in December 1957 of Monsignor Egon Turc[h]anyi, Cardinal Mindszenty’s secretary during the 1956 revolt, and the sentencing to death on December 10, 1957, of Major Antal Palink[a]s-Pallavicini, one of the military leaders who helped free the Cardinal during the revolt.

59 Lásd a 41. sz. jegyzetet.

Some sort of negotiation could be begun. But this certainly would have no results for either side, for the current softening and thaw did not come either for the good of my country or my course. There would also be a price: an oath to a regime which was not recognized by myself or my host until the end of 1957. (My only assets and consolation for the end of my life: it was my people and not the favor of power which freed me, and that for a decade and a half – for eleven years of it not free – I did not collaborate with blood, terror or falsehood.)

I now put my case in the hands of my host. Whether he deigns to decide to grant further refuge, or decides on some sort of change, my personal gratitude for the three years remains unchanged. The good deeds over the long period of time appear in the light and mirror of the loaf of bread and sip of drink in the Gospel.

Repeating my gratitude for the goodness and the refuge, I remain, Mr. President,

Most respectfully yours,

Joseph Cardinal Mindszenty

Prince-Primate of Hungary and Archbishop of Esztergom⁶⁰

23. – 24.

Emlékeztető, az európai ügyek külügyminiszter helyettese (Kohler) Herter külügyminiszterhez⁶¹

Washington, 1959. december 9.

Jelzet: Department of State, Central Files, 864.413/12 - 959. Titkos. Fogalmazta: McKisson, Egyeztetve: Vedelerrel,⁶² Merchanttal⁶³ és Wehmeyerrel (L/EUR).
TÁRGY: Mindszenty bíboros.

Ackerson ügyvivő a közelmúltban megküldte Mindszenty bíborosnak az Elnökhöz írt levelét, amely – nem úgy, mint előző levelei –, saját menedékével foglalkozik és nem Magyarország helyzetével vagy a nemzetközi kérdésekről vallott nézeteivel. Ackerson kísérelésében két témát emel ki: a garanciák kérdését a bíboros esetleges távozását illetően, ill. a bíboros és a Vatikán közti kapcsolatokat. A bíborosnak való válaszadás módját illetően is döntésre van szükség. Felülvizsgálja Ackerson javaslatát, miszerint ne engedélyezzék a kapcsolatot a Vatikánnal. A követségen maradás feltétele, hogy az nem lehet a bíboros számára egyházi vagy politikai tevékenység bázisa; ez szolgálja a legjobban mind az US, mind a bíboros érdekeit. Megteszi javaslatait, így azt, hogy Herter ellenjegyezze a bíborosnak adandó válasz fogalmazványát, valamint az Elnöknek küldendő följegyzést.

⁶⁰ Printed from a copy that bears this typed signature.

⁶¹ Christian Archibald Herter, (1895–1966), 1957–1959 külügyminiszter helyettes, 1959–1961 között külügyminiszter.

⁶² Harold C. Vedeler (1903–2007), diplomata, 1959-től a Kelet-Európai Ügyek Hivatalának igazgatója.

⁶³ Livingston T. Merchant (1903–1976), 1959–1961 között politikai ügyekért felelős külügyminiszter-helyettes.

Teljes szövege eredeti jegyzetekkel (a nyomtatott változat oldalszáma: 104–107.):

The Cardinal's letter and Mr. Ackerson's comments touch upon two background matters of importance: the possibility of arrangements whereby the Cardinal might be able to leave Hungary under safe conduct guarantees; and the question of communication between the Cardinal and the Vatican. The immediate matter of a reply to the Cardinal's letter also arises.

1. A US request in October 1958, made at the express desire of the Vatican, that the Cardinal be permitted to leave Hungary under safe conduct guarantees was flatly rejected by the Hungarian Government.⁶⁴ In October 1959, however, during a discussion of Austrian-Hungarian relations, the Hungarian Foreign Minister orally informed the Austrian Foreign Minister that if the Austrians would submit a specific proposal to the Hungarian Government for the Cardinal's "release" from Hungary, such a proposal would be seriously considered. We have informed the Austrians that we would welcome an arrangement ending the Cardinal's refuge in the Legation and permitting him to leave Hungary in safety, provided that such an arrangement was also acceptable to the Vatican and to the Cardinal. The Austrian Foreign Minister has communicated with the Vatican through the Papal Nuncio in Vienna and is now awaiting an expression of the Vatican's views in the matter. The Austrians have agreed to consult further with us upon receipt of the Vatican's views.

2. Although Mr. Ackerson in his letter refers to the "policy of keeping the Cardinal in complete isolation, without any contact even with the Vatican", we do not feel that this is an accurate statement of the position which the Department has adopted in this regard. We have made it clear both to Mr. Ackerson and to the Vatican (through the Apostolic Delegate here) that the Department is prepared to accept and transmit occasional brief oral or written communications between the Cardinal and the Vatican which are not of a political or ecclesiastical character but relate rather to the Cardinal's refuge in the Legation or his personal spiritual problems and state of mind in relation to his situation of refuge. This position is consistent with the principle, to which we have also adhered, that it would be neither advisable nor proper for this Government to permit Cardinal Mindszenty to use the American Legation in Budapest as a base for ecclesiastical or political activities. We are firmly convinced that continued adherence to this policy is in the best interests not only of the US but also of the Cardinal himself.

3. Previous letters addressed by the Cardinal to you and to the President have consisted mainly of expressions of his personal views on the internal situation in Hungary, the Hungarian problem as an international issue, and various aspects of the East-West conflict. It has been our established practice to avoid involving the President or you in direct correspondence with Cardinal Mindszenty on these matters, since any response in such circumstances would be likely to encourage more frequent messages from him and sooner or later might lead to an embarrassing situation. Consequently, we have instructed Mr. Ackerson on each such occasion in the past merely to inform

⁶⁴ Lásd a 19-13. sz. iratot.

the Cardinal that his letters have been received in the Department or by the White House, as the case may be. We continue to believe in the soundness of this procedure, where the subject matter of Cardinal Mindszenty's communications to US officials is of a political nature.

In the case of the Cardinal's present letter, we believe that a somewhat different procedure is warranted because of its special nature. In view of the President's absence from the country,⁶⁵ and with the approach of the holiday season, we believe that it would be appropriate in this case for you to send the Cardinal a written message (1) extending season's greetings to him and (2) reassuring him that this Government will continue to afford him refuge within the premises of the American Legation so long as consideration for his personal safety and freedom requires such refuge. Such a letter would be in line with Mr. Ackerson's recommendation and would do much to sustain the Cardinal's morale and contribute to his peace of mind. If you approve, the White House will be informed by a memorandum enclosing copies of the Cardinal's letter and your reply.

Recommendations:

- (1) That you sign the attached draft letter to Cardinal Mindszenty (Tab A);⁶⁶
- (2) That you approve the transmittal of your letter to Cardinal Mindszenty under cover of the attached draft official-informal letter to Mr. Ackerson which I have signed (Tab B);⁶⁷
- (3) That you approve the attached draft memorandum to the White House enclosing the original of Cardinal Mindszenty's letter and a copy of your reply (Tab C).⁶⁸

1960

24. – 33.

A washingtoni külügyminisztérium instrukciója a magyarországi követséghez

Washington, 1960. október 21.

Jelzet: Department of State, Central Files, 033.6411/10 - 2160. Titkos. Limited Distribution. Fogalmazta: Steven D. Zagorski (INR/IRC), ellenjegyezte McKisson. Aláírta: Herter. (A nyomtatott változat oldalszáma 126–130.)

TÁRGY: Kádár informális véleménye.

65 Eisenhower left the United States on December 4 for an extended trip which took him to Italy, Turkey, Pakistan, Afghanistan, India, Iran, Greece, Tunisia, France, Spain, and Morocco. Not printed. The attached draft was dated by hand December 11, apparently indicating that the letter as sent to Mindszenty through the Legation in Budapest bore that date.

66 Hiányzó jegyzet. Tab A feltehetően kéziratban maradt.

67 Herter initiated his approval of this recommendation on December 11. Tab B, a copy of Kohler's letter to Ackerson, which bears the stamped date December 11, is not printed.

68 Herter initialed his approval of this recommendation on December 11. Tab C, a memorandum of December 11 from the Director of the Executive Secretariat, John A. Calhoun, to Goodpaster at the White House, is not printed.

Kádárt angolból próbáljuk visszafordítani: Az idő nekünk dolgozik, nem Mindszenty bíborosnak „Szegény ördög” boldogtalan a budapesti követségen. Semlegesítettük őt. Amíg ott van, nincs bajunk. Ha kiengedjük Rómába, számos bajt okozhat. Ha börtönbe vetjük, vértanúvá válhat és így bajt okozhat. Nem akarunk mártírt csinálni belőle. Mi kommunisták ismerjük a mártírok által okozott nehézségeket. Egyszer majd elismeri az US, hogy van egy Kádár-féle Népköztársaság, és akkor nem lesz bajunk egymással. Ezt nem tudom eléggé hangsúlyozni.

A forrás megjelölésére és Mindszenty bíborosra vonatkozó részlet:

A friendly and reliable source has recently had an opportunity for an informal discussion with Kadar during his visit to New York to attend the UNGA session. The source has written down Kadar's remarks from memory and made them available to the Department. It is believed that Kadar suspected that his remarks would be passed on to the United States Government. The report of Kadar's remarks is given below for the Legation's background information. (126.)

....

The Mindszenty Case

“I would like to emphasize again that the whole problem is simple. All you have to do is to recognize the facts, recognize that our Republic is here to stay. The other problems would practically solve themselves. In fact, there are no real problems. For example, take this (Cardinal) Mindszenty case. Let me tell you something: The present situation works to our advantage. Why? Because the poor devil (szegény ordog) is unhappy at your Legation in Budapest. We neutralized him. As long as he is there, we have no trouble. Suppose we let him go to Rome. There he could cause a lot of trouble. Suppose we manage to throw him in jail. There he could cause a lot of trouble by becoming a ‘martyr’. No, we do not want to make a martyr out of him. We Communists know the difficulties caused by martyrs. Let me assure you, once the U.S. recognizes that there was such a thing as the People's Republic with Kadar as its leader, we would not have a single problem. I cannot emphasize that strongly enough.” (127.)

* * *

JOHN F. KENNEDY (1961–1963)

Kennedy elnök hivatali idejéből 25 kötet jelent meg, a 16. kötetben⁶⁹ négy iratot találunk (a sorszám utáni szám a kötetben közölt iratok sorrendjét jelzi):

1961

25. – 1.

Dean Rusk külügyminiszter⁷⁰ emlékeztetője Kennedy elnök számára

Jelzet: Kennedy Library, National Security Files, Country Series, Hungary. Titkos. A forrás nem adja meg a fogalmazó nevét.

Washington, 1961. február 3.

Csatoltan megküldi Mindszenty bíboros levelét, amelyet az Elnökhöz intézett. Ebben a bíboros megköszöni a menedéket, rábízta, hogy döntsön további sorsa felől, és kifejti nézeteit a magyarországi politikai eseményekről.

A bíboros helyzete rendkívül kényes és szokatlan kivétel az US politikájában. A bíborosnak nincs engedélyezve, hogy politikai vagy egyházi tevékenység bázisául használja a követséget, hogy interjút adjon, vagy hogy az US kormányon kívül mással levelezen. Az egyetlen kivétel az, ha a bíboros a Vatikánnak ír, saját helyzetével kapcsolatosan. Eddigi gyakorlat szerint a bíboros alkalmankénti, Elnökhöz írt leveleire az ügyvivő szóban válaszolt, hogy elkerülje a közvetlen kapcsolat kialakítását az Elnök és a bíboros között. Az US kormány továbbra is biztosítja a menedéket a bíborosnak, ameddig azt személyes biztonsága és szabadsága megkívánja. Erről a bíborost különböző alkalmakkal informálták. Megteszi javaslatait, amelyek ehhez az irányelvhez igazodnak.

Teljes szövege, az eredeti jegyzetekkel:

The enclosed letter of January 12, 1961,⁷¹ addressed to you by Cardinal Joseph Mindszenty has been forwarded to the Department by the Charge d’Affaires of our Legation in Budapest. In his letter the Cardinal expresses his gratitude for the refuge which the United States has afforded him within the Legation, appeals to you to decide whether to continue or to terminate that refuge, and sets forth his personal views on a number of political matters affecting Hungary.

The situation of the Cardinal, who has remained in refuge within the premises of the Legation since November 4, 1956, is extremely delicate and constitutes an unusual exception to the established policy of the United States not to grant asylum in our diplomatic missions. In its treatment of this special situation, the Department has considered it very important to avoid any action which, by imparting a political rather than a purely humanitarian character to the refuge we have afforded the Cardinal, might cause embarrassment to the United States Government, prejudice the continued safe refuge of the Cardinal, and make the Legation’s position more difficult. In the

69 MILLER, James E. szerk.: *Foreign Relations, 1961–1963 Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey* (Foreign Relations of the United States, Kennedy Administration Volumes, Vol. XVI. Sorozatszerk.: LAFANTASIE, Glenn W.), US Government Printing Office, Washington, 1994. Interneten: www.state.gov/r/pa/ho/frus/kennedyj/f/xvi/63609.htm

70 Dean David Rusk (1909–1994), jogász, köztisztviselő. A Rockefeller Alapítvány elnöke 1952–1961 között, külügyminiszter 1961–1969 között.

71 Not printed.

light of these considerations, the Department has adhered firmly to the policy that it will not permit the Cardinal to use the Legation as a base for either political or ecclesiastical activities, to give interviews, or to engage in correspondence with persons outside the United States Government. The only exception to this policy is that the Department is prepared to transmit brief oral or unsealed written communications between the Cardinal and the Vatican which are not of a political or ecclesiastical nature but relate rather to the Cardinal's position of refuge in the Legation or to his personal spiritual problems and state of mind with reference to his situation of refuge. Our policy, as stated above, has been made clear to both the Vatican and the Cardinal. We are convinced that continued adherence to this policy is in the best interests not only of the United States but also of the Cardinal himself.

Our established procedure for acknowledging the occasional communications which the Cardinal has addressed to the President has been for the Department to instruct the Charge d'Affaires merely to inform the Cardinal orally that his message has been received in the White House. In a few instances, where the contents warranted, a variation of this procedure has been to instruct the Charge d'Affaires to inform the Cardinal that his message has been received by the President (or in the White House) and to add a word of appreciation or other brief reassurance. This procedure has served the judicious purpose of avoiding any direct and personal involvement of the President in correspondence with the Cardinal and, thus, of precluding embarrassments that might eventually arise from substantive written replies to the Cardinal's comments on sensitive political matters.

This Government's position regarding the duration of Cardinal Mindszenty's present refuge has been that it will continue to afford him refuge within the premises of the Legation so long as consideration for his personal safety and freedom requires such an arrangement. The Cardinal has been informed of this position on several occasions. In October 1958, at the Vatican's express request and with the Cardinal's reluctant acquiescence, the United States quietly made a formal request to the Hungarian Government through the American Legation that Cardinal Mindszenty be permitted to leave Hungary under assurances of safe conduct and proceed to Rome to participate in the election of the new Pope. This request was flatly rejected.

It is recommended, in accordance with the policy and procedure outlined above, that you authorize the Department to instruct our Charge d'Affaires at Budapest to inform the Cardinal orally that (1) you have received with appreciation his letter of January 12; (2) you understand fully his situation; and (3) you wish to reaffirm previous assurances that the hospitality of the American Legation in Budapest remains available to him and that this Government will continue to afford him refuge in the Legation so long as consideration for his personal safety and freedom requires such an arrangement.

If you approve the above recommendation, appropriate instructions will be sent to our Charge d'Affaires.

Dean Rusk⁷²

Teljes szövege: *i. m.*, 1-2.

⁷² Printed from a copy that bears this stamped signature.

1962

26. – 9.

Emlékeztető megbeszélésről

Washington, 1962. február 13.

Jelzet: Department of State, Hungarian Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty. Bizalmas; Limit Distribution. Fogalmazta: Vedeler.

TÁRGY: Mindszenty bíboros levele menedékéről

Kállai Gyula helyettes külügyminiszter december 4-én újságírói kérdésre válaszolva elmondta, hogy Mindszenty bíboros helyzetét a magyar kormány csak az US-magyar kapcsolatok javításának részeként kezeli. Értesülve erről a bíboros levélben fordult Dean Rusk külügyminiszterhez, kérve, hogy levelének másolatát küldjék meg Rómába is. Vedeler ezt a másolatot adja át az apostoli delegátusnak, kérve a továbbítást és az állásfoglalást.

Mindszenty három lehetőséget lát helyzetében: 1. teljes szabadságot és egyházi funkcióinak végzését, 2. a rezsim által megszabott feltételek elfogadását, amely magába foglalja esetleges eskütételét a rezsim iránti hűségre, 3. elutazását Magyarországról és lemondását funkcióiról. Mindhármat kizárja, és nem kíván változtatni helyzetén a jelenlegi feltételek között. Vagnozzi apostoli delegátus⁷³ megjegyzi, hogy volna még egy lehetőség, amelyet a bíboros nem említett: kitutazni Magyarországról és onnan végezni egyházi funkcióit. De ő is úgy gondolja, hogy jelenleg az a legjobb, ha Magyarországon marad, mert a magyar népnek szüksége van rá.

Teljes szövege az eredeti jegyzetekkel (a nyomtatott változat oldalszáma: 14–16.)

SUBJECT

Letter from Cardinal Mindszenty Regarding His Situation of Refuge

PARTICIPANTS

Monsignor Egidio Vagnozzi, Apostolic Delegate

EE – Harold C. Vedeler

WE – August Velletri

Upon authorization of the Acting Secretary an informal meeting was arranged with Monsignor Egidio Vagnozzi, Apostolic Delegate, for the purpose of leaving with him a communication from Cardinal Mindszenty for transmission to the Holy See.

⁷³ Egidio Vagnozzi, szül. 1906. febr. 2-án Rómában, pappá sz. 1928., 1930-tól a Vatikáni Államtitkárság szolgálatában, 1949: érseki kinevezése; 1949–1951: apostoli delegátus, majd 1951–1958: apostoli nuncius a Fülöp-szigeteken; 1958. dec. 16. – 1967. júl. 8., apostoli delegátus Washingtonban; 1967-ben bíboros, az Apostoli Szentszék vagyonekezelőségének elnöke (Prefettura degli Affari Economici della Santa Sede); meghalt 1980. L. FILIPAZZI, Antonio G.: *Rappresentanze e Rappresentanti Pontifici dalla seconda metà del XX secolo*, Vatikánváros 2006. 334.

Mr. Vedeler said that we had called to bring a copy of a letter from His Eminence Josef Cardinal Mindszenty.⁷⁴ The background of this communication was a statement of Gyula Kallai, Deputy Foreign Minister of the Hungarian regime, at a press conference concerning the status of Cardinal Mindszenty. The Deputy Foreign Minister had been asked at this conference on December 4 by a correspondent whether the Government of Hungary would discuss the Cardinal's future and on what basis the problem might be settled. The reply was that the Hungarian Government was prepared to discuss the matter only in connection with any US-Hungarian negotiations on the improvement of relations between the two countries. The Cardinal had learned of this statement and had prepared a letter to Secretary Rusk in which he expressed his views concerning his situation of refuge. The Cardinal had asked that a copy of the letter be brought to the attention of the Apostolic Delegate so that his views could be made known to the Holy See.

Mr. Vedeler then outlined briefly the following substance of the letter. The Cardinal had discussed three possibilities of change in his status: (1) freedom and resumption of ecclesiastical functions in Hungary; (2) release under conditions imposed by the regime which would include the taking of an oath of loyalty to the regime; and (3) departure from Hungary and resignation of his functions. All of these alternatives were excluded by the Cardinal who indicated he did not seek a change in his status under the existing circumstances. Principal reasons for his stand were the imprisonment suffered by Bishops in Hungary, by many members of the clergy and by thousands of the faithful; the deportation of Hungarians and the lot of their families; the damages to the Church caused by the regime and the interference in religious affairs in Hungary. The Cardinal also made the point that the Hungarian regime in any event had no serious intentions in his case and was only using his name as a decoy. He mentioned further that the Primate in Hungary could not be used as a counter or for barter purposes even when the end might be desirable. The letter thus gave as a whole a clear indication that the Cardinal considered the only course open to him for the present was to remain in refuge in the Legation.

The Apostolic Delegate suggested that there was a fourth alternative which the Cardinal had not mentioned. This was for him to depart from Hungary to establish residence abroad without giving up his ecclesiastical functions although not exercising them in practice. The Apostolic Delegate's belief, however, was that the best course was for the Cardinal to remain in Hungary in the existing situation since he was needed there as a source of inspiration and encouragement to the Hungarian people. In response to a question Monsignor Vagnozzi indicated that he believed the Holy See preferred this course. He said that the continuation of this situation depended to be sure on the attitude of the US toward the Cardinal's refuge in the Legation. He recognized that this presented some problems for the US and asked about the attitude of the US concerning its willingness for the Cardinal to remain.

Mr. Vedeler replied that he was authorized by the Department to say: (1) it was agreeable to the US for the Cardinal to continue his refuge in the Legation in the present circumstances; (2) the present time and situation were in our view not favorable for the US to take any initiative which would have the purpose of resolving the problem of the Cardinal's refuge; and (3) we believed that any efforts of this nature

⁷⁴ Not printed.

should be deferred until developments in US-Hungarian relations would open up a prospect of success for such efforts. Mr. Vedeler then passed a copy of the attached letter from Cardinal Mindszenty to the Apostolic Delegate on a confidential basis. In accepting the communication Monsignor Vagnozzi said that he would send it to the Holy See and if there were any reply he would communicate with us.

There was some discussion thereafter of the health of Cardinal Mindszenty at the present time. Mr. Vedeler said that the Cardinal was in reasonably good health in view of his age and his present circumstances. The US had arranged for visits of doctors from time to time for examination of his health and there had been no serious problem so far. If the Cardinal became ill so that he required continuing medical attention a problem would arise and we hoped that this might be avoided so long as the Cardinal remained in the Legation.

With this the visit came to a conclusion and the Apostolic Delegate thanked us for coming.

27. – 13.

Emlékeztető megbeszélésről

Washington, 1962. május 2.

Jelzet: Department of State, Hungarian Desk Files: Lot 75 D 45, Refuge for Cardinal Mindszenty. Bizalmas; Limit Distribution. Fogalmazta: Vedeler.

Mons. Egidio Vagnozzi apostoli delegátus közli, hogy a bíboros levelére megérkezett a vatikáni válasz. A pápa úgy gondolja, hogy a legjobb, ha Mindszenty bíboros a követségen marad. Vagnozzi kommentálta, hogy a jelen körülmények között legjobb, ha Mindszenty Magyarországon marad, mert távozása deprimáló hatással lehet a magyarokra.

Teljes szövege, az eredeti jegyzetekkel (a nyomtatott változat oldalszáma: 22-23.)

SUBJECT

Situation of Cardinal Mindszenty

PARTICIPANTS

Monsignor Egidio Vagnozzi, Apostolic Delegate

EE – Harold C. Vedeler

WE – August Velletri

At the request of the Apostolic Delegate the Department's representatives called on him this morning to receive a message from the Vatican concerning the communication from Cardinal Mindszenty (a letter to Secretary Rusk which the Cardinal had requested be made known to the Apostolic Delegate), copy of which was given Monsignor Vagnozzi on February 13 for transmission to the Holy See.⁷⁵

⁷⁵ See Document [24]-9.

The Apostolic Delegate said that the Cardinal's letter had been sent to Rome and a response to his (the Apostolic Delegate's) report had now been received. Cardinal Cicognani had discussed the matter with the Pope, who agreed that in the present circumstances it is best for Cardinal Mindszenty to remain in his situation of refuge in our Legation. The Pope and Cardinal Cicognani also believed that the existing conditions were not suitable for undertaking efforts to solve the problem of the Cardinal's refuge. They were pleased to have word (conveyed by the Department's representatives at our previous meeting on February 13) that the Cardinal's health was reasonably good for his situation. They expressed their appreciation for the Department's willingness to have Cardinal Mindszenty continue his refuge in the Legation and for the care and attention given him by our Mission at Budapest.

After communicating this message Monsignor Vagnozzi added that Vatican circles considered that under present conditions it was desirable for the Cardinal to remain in Hungary as the spiritual leader of the Hungarian people and that his departure from the country now might have a depressing effect on the spirit of the people.

In connection with this subject Monsignor Vagnozzi referred to concern in Vatican circles about the possible visit by the Secretary General of the United Nations to Hungary in response to the invitation extended by the Hungarian regime. He mentioned a report that U Thant was going to Czechoslovakia, Poland and "another country", possibly the Soviet Union. Mr. Vedeler said we understood that the Secretary General was planning a trip to Europe this year during which he would visit a number of countries including the Soviet Union. We did not know whether he was going to visit Hungary.

As the meeting came to a close Mr. Vedeler expressed the Department's appreciation for the message conveyed by the Apostolic Delegate and said that he would make a record of it which would be brought to the attention of the higher officers concerned in the Department.

1963

28. – 28.

Emlékeztető megbeszélésről

Washington, 1963. december 14.

Jelzet: Department of State, Central Files, POL Hung-US. Bizalmas. Fogalmazta: Squire, elfogadva: 1963. december 20.

Mód Péter külügyminiszter-helyettes⁷⁶ megbeszélése Averell Harriman külügyminiszter-helyetttel, erről feljegyzés készült Mód Péter részéről, l. BORHI, 2002. 97. sz. irat, 380–383.

Mindszenty József neve a kétoldalú kapcsolatok javításának összefüggésében került elő. Mód a Vatikánnal folytatott tárgyalásokra utalt, Harriman kormányzó pedig Kádár Jánossal való moszkvai találkozására.

⁷⁶ Mód Péter (1911–1996), diplomata. A magyar ENSZ-misszió vezetője 1956–1962 között. A külügyminiszter első helyettese 1962 és 1968 között.

Részletek (a nyomtatott változat oldalszáma 58–62.):

“Governor Harriman added that he had told Mr. Kadar in Moscow⁷⁷ that, although it was not directly a bilateral issue, the question of Cardinal Mindszenty would be an important one in the improvement of US-Hungarian relations.” [...] “Governor Harriman concluded that the question of Cardinal Mindszenty had come up quite informally in Moscow in his discussions with Premier Kadar (during the negotiating and signing of the Partial Test Ban Agreement).” (59.)

“Mr. Mod said that as in Governor Harriman’s discussions with Premier Kadar, the position of the Hungarian Government with regard to Cardinal Mindszenty was clear. The problem of Cardinal Mindszenty, as well as other Church-State matters, was the subject of negotiations between Hungary and the Vatican. These negotiations were proceeding in a good atmosphere, and he thought that some time in the near future the problem of the Cardinal, as well as the other Church-State problems, would be settled.” (60.)

* * *

LYNDON B. JOHNSON (1964–1968)

Johnson elnök szolgálati idejéből 34 kötet jelent meg, a 17. kötetben⁷⁸ öt iratot találunk (a sorszám utáni szám a kötetben közölt iratok sorrendjét jelzi):

1964

29. – 100.

Emlékeztető megbeszélésről

Washington, 1964. január 13.

Jelzet: Department of State, Central Files, POL HUNG-US. Bizalmas. Fogalmazta: Squire, január 16.

Radványi János⁷⁹ magyar ügyvivő megbeszélése Harold C. Vedelerrel, a Kelet-Európai Ügyek Hivatalának igazgatójával. A följegyzést Christopher A. Squire, a magyar ügyek előadója készítette. Több kétoldalú téma fölvetésének keretében kitért Mindszenty bíboros helyzetére. Az amerikai kormányak nyo-

⁷⁷ Harriman’s July 15–25 visit to the Soviet Union concluded with an agreement on the text of the Nuclear Test Ban Treaty. No record of this conversation has been found.

⁷⁸ MILLER, James E. szerk.: *Foreign Relations, 1964–1968 Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey* (Foreign Relations of the United States, Johnson Administration Volumes, Vol. XVII. Sorozatszerk.: LAFANTASIE, Glenn W.), US Government Printing Office, Washington, 1996. Interneten: www.state.gov/www/about_state/history/vol_xvii/m.html – Az előző, 26. számú, 1963. decemberi irat is az ő elnöki idejébe esne. Mint ismeretes, Kennedy elnök 1963. november 22-én bekövetkezett halálakor, alelnökként vette át a kormányzást.

⁷⁹ Radványi János, diplomata. Külszolgálatai: Ankarában 1948–1949 között; Párizsban 1950–1951 között; Damaszkuszban 1957–1958 között; Washingtonban 1962–1967 között. 1967-ban menedékjogot kért az Amerikai Egyesült Államoktól.

mást kellene gyakorolnia a Vatikánra, hogy megoldást találjon a helyzetre. Sajnálattal látja, hogy a katolikus egyházban nincs nyugdíjazás.⁸⁰ Vedeler válaszában kifejtette, hogy a probléma megoldásának elsődleges felelőssége a magyar kormányé és a Vatikáné. Utalt ebben az összefüggésben Mód Péter kijelentésére, amelyet Harriman kormányzóval folytatott megbeszélése során tett, hogy erről, illetve az egyház és az állam kapcsolatainak más kérdéseiről megbeszélések folynak Budapest és a Vatikán között. Radványi elmondta, hogy a tárgyalások nem haladnak a kellő ütemben.

Részlet:

Radvanyi next adverted to Cardinal Mindszenty. The US, he said, should put pressure on the Vatican to find a solution of the case. It was unfortunate that there was no provision in the Catholic Church for the pensioning of Cardinals, he continued, since this might permit a solution of the issue. The US should play a leading part in the settlement of the Mindszenty problem. Mr. Vedeler pointed out that the primary responsibility in any solution of the problem lay with the Hungarian government and the Vatican. He referred in this connection to the statement of Mr. Mod in his conversation with Governor Harriman that negotiations were in progress between Budapest and the Vatican on this and other Church-State matters. Radvanyi indicated that these talks were not progressing very speedily. (295.)

Teljes szöveg: *i. m.*, 293–296.

30. – 102.

Távirat a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

Budapest, 1964. február 26, 15,00 óra.

Jelzet: Department of State, Central Files, POL HUNG-US. Titkos. 514.
Reference: Legation telegram 504; Legation A-3; Legation telegram 513.

Mindszenty József neve itt mellékesen fordul elő, mint a rendezendő problémák egyike.

Részlet:

“2. We believe it desirable to respond to Hungarian note in context Davis talking paper October 1962.⁸¹ Thus continuity US posture toward Hungary will be underlined and suggestion disabused that something new on our part has suddenly appeared in

80 A püspökök lemondásának benyújtását a 75. életév elérkeztével VI. Pál pápa 1966. aug. 6-án kelt, *Ecclesiae Sanctae* kezdetű motu proprio-jával vezette be, l. Acta Apostolicae Sedis 63 (1966) 757–758. L. még: Normae ad exsequenda decreta SS. Concilii Vaticani II „Christus Dominus” et „Presbyterorum Ordinis”, *i. h.*, 758 skk. Itt: 763 (11. Episcoporum a munere renuntiatio).

81 See *Foreign Relations*, 1961-1963, vol. XVI, Document 15. (Itt nincs közölve.)

US-Hungarian relations. By appropriate reference to Davis paper, we can continue to take note of Mindszenty problem and possible exchange of Ministers⁸² (in which Hungary presumably particularly interested) while addressing ourselves to those problems capable of earlier bilateral resolution. ..." (297-298)

Teljes szöveg: *i. m.*, 297-299.

31. – 103.

Távirat a magyarországi követségről a washingtoni külügyminisztériumba

Budapest, 1964. március 11, 13,00 óra.

Jelzet: Department of State, Central Files, SOC 12-1 HUNG. Titkos; Limdis. 547. Department's telegrams 427, 428.

Owen T. Jones budapesti ügyvivő jelenti, hogy értesítették a bíborost az elnöki válaszról. Mindszenty meg volt elégedve az írott válasszal, amikor meglátta a megfogalmazást: ez a menedék elérhető lesz az Ön számára mindaddig, ameddig személyes biztonsága és szabadsága szükségessé teszi ezt. Másfél órás megbeszélés során a bíboros három fontos pontot érintett. 1. Aggódik öt magyarországi püspökök helyzete miatt, akik nem tartózkodhatnak egyházmegyéjükben, és a szlovákiai püspökök helyzete miatt, akikért, mint mondja, felelősséget érez. Az egyház és az állam közti tárgyalások nem védik meg a papság hűséges tagjainak érdekeit, akikért ő szintén felelősséget érez. A Vatikán túlságosan engedékeny a kelet-európai rezsimekkel való tárgyalások során. 2. Amíg a legkisebb lehetőség is fennáll a magyarországi változásokra, készen kell állnia alkotmányos szerepének betöltésére, amikor eljön a megfelelő idő. Nem tudja, mi rejlik a jövőben, de egyik elődje, Széchényi György, 107 évig élt. 3. A Vatikán és az amerikai kormány kulcsszerepet töltenek be az ő számára. A vatikáni elgondolást, hogy Rómába hívja, felelőtlennek tartja itteni felelősségei miatt és a hűséges papok iránt is. Nem gondolná, hogy a magyar kormány letartóztatná őt, ha elhagyja a követséget. Megelégedve konstatálja, hogy a menedék továbbra is nyitva áll előtte.

Teljes szövege, az eredeti jegyzetekkel:

Budapest, March 11, 1964, 1 p.m.⁸³

Our written response on President's behalf to Cardinal's letter of February 4⁸⁴ was delivered March 11 as authorized 427. In course subsequent conversation, "statement"

82 The United States withdrew its Minister following the suppression of the Hungarian revolution of 1956.

83 Telegram 427, March 9, transmitted the text of a reply to Mindszenty's letter to the President to be delivered by Jones. Telegram 428, March 9, provided instructions for delivery of the message. (Both *ibid.*)

84 In this letter, Mindszenty outlined his personal history, gave his view of his legal position, and explained the conditions he would set with Hungarian authorities as the basis for an agreement under which he would leave the Legation. (*Ibid.*, Hungarian Desk Files: Lot 75 D 45, January-June 1964)

as modified 428 was gone over with Cardinal. He put statement in context past messages conveyed to him orally.

Cardinal professed to be satisfied with written response upon seeing clause "this refuge remains available to you so long as consideration for your personal safety and freedom requires such an arrangement". Once having assured himself on availability of refuge, he did not appear to focus on contents of statement even though he did appear to read it.

In hour and half talk Cardinal made three principal points:

1. Preoccupied with position of five bishops in Hungary who not allowed in their diocese and with position of bishops in Slovakia, for which he says he is responsible, who may be in similar position. Fears reported church state negotiations will not protect interests of these old faithful members of clergy for whom he feels responsible. Vatican appears to him to be too disposed to arrive at accommodations with EE regimes.

2. As long as there is smallest percentage of chance of change in Hungary, feels he should hold himself available to play his constitutional role when appropriate time comes. Saying he did not know what lay in the future, he recalled that one of his predecessors, Yorgys Zechenyi (sic!), lived to be 107 years old.

3. Described attitude of Vatican and USG as two key factors in his position. Vatican's plan to have him come to Rome would represent a "careless" attitude on his part toward his responsibilities here and to loyal priests for whose appointments he had been responsible. While he did not think GOH would arrest him now if he left Legation, to either return to his native village or be subject to living conditions of priests who had been faithful to him would be intolerable. He professed to find satisfaction in nature of written response given him that asylum in American Legation continued to be available.

We took suitable opportunity to point out to Cardinal that, while we were sympathetic to humane considerations prompting his feelings, USG not competent to deal with problems involving church and primacy. We called his attention to relevant portions of statement bearing on these and expressed gratification that he would shortly be able to discuss these problems in depth with a representative of Vatican. With respect to availability of asylum, we called his attention to terms and conditions in statement and to our government's hope that reasonable solution could be found to problem of refuge. He did not appear to really focus on statement as whole or on portions to which we called his special attention. At end he thanked us for letter and its "supplement." Statement not left with him.

Jones

Teljes szöveg: *i. m.*, 299–300.

1966

32. – 109.

Emlékeztető megbeszélésről

US/MC/60

New York, 1966. október 6.

Jelzet: Department of State, Conference Files: Lot 66 D 347, CF 85. Titkos; Exdis. Fogalmazta: Niles, elfogadva: “in S on October 27.” The source text is labeled “Part I of II”; a separate memorandum of the portion of the conversation dealing with trade is *ibid*.

Péter János⁸⁵ magyar és Dean Rusk amerikai külügyminiszter közti megbeszélés részlete. A megbeszélésről Radványi János feljegyzést készített, l. BORHI, 2002. 146. sz. irat, 573–586.

Az amerikai feljegyzés bővebben részletezi azt, hogy Péter János javasolja a nagyköveti szintű kapcsolattartást. Rusk ellenvetésére, hogy a Vatikán dolgozik a megoldáson, Péter megjegyezte, hogy a Vatikán valójában nem érdekelt abban. Péter szerint a Vatikánnak a jelenlegi helyzet a legkényelmesebb, mert Mindszenty Rómában nagyobb problémát jelenthetne. Péter szerint a magyar kormány kapcsolatban van a Vatikánnal, és véleménye szerint hasznos lenne, ha az US érdeklődne a Vatikánnál. Péter ismét fölvetette, hogy Mindszenty jelenléte áthághatatlan akadályt jelentene-e nagykövet-cserénél. Rusk válaszában hangsúlyozta, hogy a Szenátusnak kell jóváhagynia és ez problémát jelent Magyarország esetében. Péter úgy gondolta, hogy a külügyminiszter képes ellenőrizni a Szenátust. Rusk nevetett és azt mondta, Radványi félrevezette elöljáróit Budapesten, ha Péter úgy gondolja, hogy az adminisztráció ellenőrizni tudná a Szenátust.

Teljes szövege, az eredeti jegyzetekkel:

SUBJECT Status of Missions

PARTICIPANTS

United States The Secretary Thomas Niles (note taker)

Hungary Foreign Minister János Peter, Chargé d’Affaires János Radványi

Peter asked the Secretary to accept his most sincere condolences on Mr. O’Shaughnessy’s death.⁸⁶ He said he knew that Mr. O’Shaughnessy had suffered from

85 Péter János (1910–1999), református lelkész (1935–1949), tiszántúli református püspök (1949–1956), kommunista politikus, diplomata. A Kulturális Kapcsolatok Intézetének elnöke: 1957–1958. A külügyminiszter első helyettese 1958–1961 között, külügyminiszter 1961–1973. Az országgyűlés alelnöke 1973–1988.

86 O’Shaughnessy died of a heart attack on September 24 in Budapest.

a heart ailment, but he had no idea that it was so serious. The Secretary said he appreciated Peter's expressions of sympathy.

Peter then asked the Secretary whether the United States planned to send another Chargé d'Affaires to Budapest, or whether it might be possible for Hungary and the United States to exchange ambassadors. The Secretary replied that he wished to consider this question but reminded Peter of the special problem which might well stand in the way of such a development. Peter remarked that it would be "useful" to get rid of that obstacle. When the Secretary observed that the United States thought that the Vatican was working for a solution to the problem, Peter replied that the Vatican was really not interested in a solution. He claimed that the Vatican regards the present situation as the best possible, particularly since the presence of Cardinal Mindszenty in Rome could be a major embarrassment. Peter said that the Hungarian Government was in contact with the Vatican, and he suggested that US intervention with the Vatican would be useful. He repeated his earlier statement that the Vatican did not appear to be interested in a solution, and the Secretary said that he would review the problem. Peter asked whether Cardinal Mindszenty's presence posed an insurmountable obstacle for the exchange of ambassadors. The Secretary replied that the required Senatorial approval for ambassadorial appointments did pose a problem in the case of Hungary. Peter replied that he had the impression that the Secretary was able to control the Senate. The Secretary laughed and said that Mr. Radványi had been misleading his authorities in Budapest if Peter thought the Administration was able to control the Senate.

Teljes szöveg: *i. m.*, 311.

1967

33. – 113.

Távirat a magyarországi nagykövetségről a washingtoni külügyminisztériumba

Budapest, 1967. november 30., 16 óra 26 perc.

Jelzet: Department of State, Central Files, POL HUNG-US. Bizalmas; elsőbbségi. Továbbküldve: Bonn, Berlin, Belgrád, Bukarest, Moszkva, München, Prága, Szófia és Varsó (amerikai külképviseleteihez).

TÁRGY: Megbeszélés Kádár János párt-elsőtítkárral.

Hillenbrand nagykövet bemutatkozó látogatása egy óra tíz percig tartott. Jelentésében minden részletre kitért, a Mindszenty-kérdésről külön táviratban szándékozik jelenteni. Itt részletet közlünk a hosszabb jelentésből, és közöljük a távirat – idáig kiadatlan – szövegét.

Részlet:

"4. He did not want to belabor the past, Kadar observed, but he did want to bring to my attention two problems between Hungary and the US which he felt it useful to

examine for their illustrative value. The first of these was the Mindszenty case (his remarks on this subject are being reported in a separate Limdis telegram to Dept).⁸⁷ The second was the handling of the Hungarian question in the UN. He referred to a chance meeting which he had had in 1963 with Governor Harriman (then Under Secretary of State) at the Moscow Sports Stadium.” (319.)

665. sz. Távirat, Hillenbrand nagykövet jelentése 1967. december 1-jén, Másolata megtalálható a budapesti Mindszenty Archivumban, 3149–3152. sz. felvétel (4 oldal).

Control: 00665

Subject: Views of Party First Secretary Kadar on Cardinal Mindszenty
LIMDIS

1. In my meeting Nov. 30 with Hungarian Party First Secretary Janos KADAR (the bulk of which has been reported in a separate telegram), he brought up the subject of Cardinal MINDSZENTY as one of two historical problems between the United States and Hungary which he felt worth citing for their illustrative value. In 1956, he said, Cardinal Mindszenty had made two major mistakes. The first of these was his speech of Nov. 3. At that time the Hungarian people were totally confused, since conflicting statements of all sorts were being made by numerous spokesmen for varying interests. Mindszenty’s remarks, however, conclusively proved that he and what he stood for represented complete reaction and a desire to turn the clock back to the feudalism of pre-World War II Hungary. This had helped to clarify the issues.

2. Mindszenty’s second mistake, according to Kadar, was to seek refuge in the American Embassy on Nov. 4. The situation was such at the time that there were only four real possibilities of handling the problem of the Cardinal. The Hungarian authorities could have put him in jail, but [./.] this would have made a martyr out of him – something they would have wished to avoid at all costs, although it was true the situation had changed from 1947 when his symbolic role in Hungary was much more important. The second possibility was to let him return to his See at Esztergom and to resume his functions. This would obviously have been out of the question for the Hungarian Government. The third possibility was to let him leave the country. This likewise would have created great difficulties, since he would undoubtedly have led the agitation against the regime at a time when it was being attacked from all sides throughout the world. The fourth solution, and obviously in the light of hindsight the best possible one for the Hungarian Government, was to have him insulate himself in the American Embassy.

3. As the years have gone on, Kadar continued, it has been possible more and more to view the Mindszenty case in proper perspective. He had pointed out to Harriman and Khrushchev, during the chance meeting of the three at the Moscow Sports Stadium in 1963, that the Hungarian Government had had the luck to dispose of its two major problems in 1956 through the assistance of the two great powers – RAKOSI had gone to the Soviet Union and Mindszenty was in the American Embassy. Khrushchev had

⁸⁷ Telegram 665 from Budapest, December 1. (Ibid., SOC 12-1 HUNG)

seemed nonplussed at first but had then quipped that perhaps the Soviet and American Governments could arrange for an exchange of their mutual embarrassments. [./.]

4. As we were undoubtedly very well aware, Kadar added, there had been a recent flurry of activity in connection with the Mindszenty case. He knew that the American Ambassador had been sitting in Vienna for some days while a Vatican emissary had been in Budapest. The Vatican had placed great stress on the Cardinal's threat to walk out of the Embassy because of his feeling that his continued presence here might embarrass the new American Ambassador. To this implied pressure on the Hungarian authorities his reaction had been that, while the Vatican and the US Government might well be embarrassed by such a walk-out, the Cardinal's importance as a symbol had so diminished that the Hungarian Government could view this prospect with equanimity. If he walked out of the Embassy the Hungarian authorities would then deal with the problem as they best saw fit, but they were not RPT not impressed by the sense of urgency which the Vatican seemed to imply was involved. The Mindszenty matter was still a source of some difficulty between the US and Hungarian Governments, but its importance should not be overestimated.

5. Kadar terminated discussion of the subject at this juncture, but his obvious intent was to make the point that, from the standpoint of the Hungarian Government, continuation of the status quo was not an intolerable solution. Although he stressed the diminishing importance [./.] of the Cardinal and the unwillingness of the Hungarian Government to be pressured by threat of a walk-out, he is undoubtedly realistic and well-informed enough to know that the situation is really not RPT not quite that simple.

HILLENBRAND

* * *

TOVÁBBI AMERIKAI FORRÁSOK

A Nixon- és Ford-adminisztráció éveiből (1969–1976) e sorok írásakor még nem jelent meg a kelet-európai kötet, de előkészületben van.⁸⁸

Az US Nemzeti Levéltár honlapján⁸⁹ elérhető anyagokat folyamatosan frissítik. 2007 júliusában Mindszentyvel kapcsolatban a következő anyagokra találtunk utalást: az 1949. februári kirakatperrel kapcsolatos korabeli hírügynökségi összeállítások;⁹⁰ az amerikai nagykövetség RG 84 jelzetű, egy „köbláb” mennyiségű gyűjteménye – feltételezésünk szerint ez azonos lesz a Mindszenty Archívumba átkerült másolatok

88 VOLUMES PLANNED FOR PUBLICATION IN 2007: 3. 1969–1976, XXIX, Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969–1972; VOLUMES PLANNED FOR PUBLICATION IN 2008 AND LATER: *Volumes Under Declassification Review* 16. 1969–1976, E-15, Documents on Western and Eastern Europe, 1973–1976 (electronic volume); *Volumes Being Researched or Prepared in PA/HO* 14. 1977–1980, E-3, Eastern Europe; Balkans (electronic volume) 15. 1977–1980.

89 www.archives.gov.

90 1949. február 11., „The Trial of Cardinal Mindszenty,” special news report broadcast from Vienna by correspondent Gabriel Kressman, who describes the proceedings of the trial in Budapest, the reactions of the Hungarian people, and contrasts the trial with American and „free world” judicial processes. CBS. 15 min. 200WTOP-714A.

anyagával⁹¹ –, ebben megtalálható az 1971. május 16-án vasárnap mondott szentmise hanganyaga.⁹² Ezen kívül több tucat irat letölthető pdf-fájlban az 1974–1975-ös esztendőkből.⁹³ Ezek főleg az esztergomi érseki székhely megüresedtetésének nyilvánításával és Mindszenty bíboros halálával foglalkoznak.

ÖSSZEKÖZÉS

Az Amerikai Egyesült Államok külpolitikáját ismertető, az amerikai külügyminisztérium (State Department) kiadásában megjelenő rangos forrásközlés kelet-európai kötetében az 1956–1967. közötti periódusra 33 olyan iratot találtunk, amelyek egy része ugyan csak megemlíti Mindszenty bíborost, de egy másik fontos része az ő menedékére nézve is forrásértékű, továbbá fontos információkat tartalmaz a bíboros nézeteire vonatkozóan is.

Elsietett dolog lenne azonban még következtetést levonni, hiszen ezek az iratok eléggé hézagosan szolgálnak információval. Ennek igazolására elegendő egy rövid ki-mutatás az egyes évekről és az itt ismertetett iratok számáról:

1956	1–10. sz. irat	10
1957	11–17. sz. irat	7
1958	18–19. sz. irat	2
1959	20–23. sz. irat	4
1960	24. sz. irat	1
1961	25. sz. irat	1
1962	26–27. sz. irat	2
1963	28. sz. irat	1
1964	29–31. sz. irat	3
1965	–	
1966	32. sz. irat	1
1967	33. sz. irat	1

Összesen: 33 irat

Benyomásunk az, hogy az anyag értékes és sokat ígér. Amerikai szempontból dokumentálja Mindszentynek az amerikai követségre kerülését és tartózkodásának feltételeit. Az elnökhöz írt levelében olvashatjuk: büszke arra, hogy nem tett esküt a rezsimre, s élete végén egyetlen vigasza, hogy nem a hatalom, hanem népe szabadította meg, és hogy másfél évtizede nem kollaborált a vérrel, terrorral és hamissággal. Rögzítésre kerül olyan megállapítása is, miszerint egyik elődje, Széchenyi György 107 évig élt. Az

91 Records of the Foreign Service Posts of the Department of State (RG 84) *Less than 1 cubic feet* Internally transferred from the State Department textual file on Cardinal Josef Mindszenty. Köztük: Records of the Committee on Foreign Affairs, 80th–90th Congresses (1947–68) 10.60 Files consisting of at least 2 inches of petitions concern ... freedom for Josef Cardinal Mindszenty of Hungary (81A–H5.2).

92 Jelzete: NN3-084-98-084.

93 File unit: P-Reel Index, 1/1974 – 12/1974 in the Series: Central Foreign Policy Files, created 7/1973 – 12/1975, documenting the period 1973 [?] – 12/1975 – Record Group 59.

amerikaiak azt nem foglalták írásba, meglepte-e őket a bíboros elképzelése, hogy beláthatatlan ideig a követségen marad. Fontosnak tűnik az anyagnak az a része is, amely illusztrálja, hány hivatalon ment keresztül minden olyan levél, amelyet a bíboros az amerikai elnöknek címzett. S ha az amerikai külügyminisztériumon belüli út dokumentálva van is itt, az a kérdés még megválaszolatlan, hogy a Fehér Házon belül mi volt a hivatalos eljárás útvonala, azaz, hogy az Elnök íróasztalára mi jutott el a neki címzett levelek közül. A kutatás számára a következő lépés – a hazai forrásokból idáig publikált anyag csokorba gyűjtésén túl –, elmúlt évek során a budapesti Mindszenty Archívumba másolatként átkerült anyag feldolgozása lehet.⁹⁴ Nem utolsó sorban kutatni kell még a kiadatlan amerikai forrásokban is.

FONTOSABB LEVÉLTÁRI JELZETEK

Presidential Libraries

Dwight D. Eisenhower Library, Abilene, Kansas

Whitman Files

Papers of Dwight D. Eisenhower as President of the US, 1953–1961, as maintained by his Personal Secretary, Ann C. Whitman. The Whitman Files includes the following elements: the Name Series, the Dulles-Herter Series, Eisenhower Diaries, Ann Whitman (ACW) Diaries, National Security Council records, Miscellaneous Records, Cabinet Papers, Legislative Meetings, Internatinal Meetings, the Administration Series, and the International File.

John F. Kennedy Library, Boston, Massachusetts

Lyndon B. Johnson Library, Austin, Texas

*

NARA Files

Indexed Central Files

Up to January 1963 the Department of State used a central indexed decimal file system for a large part of its records. For this volume the most important decimal files were:

764.00: Hungary, political files

661.64: USSR-Hungarian relations

100.4-OCB: files of an interagency committee on Soviet and related problems operating under the aegis of the Operations Coordinating Board

⁹⁴ 1971-re 523 fénykép, mintegy 314 dokumentum, mely mutatókönyvként megjelent: „*His Eminence Files*”. *American Embassy Budapest. From Embassy Archives, 15 (1971) – Mindszenty bíboros az Amerikai Nagykövetségen. Követségi Levéltár 15 (1971)*, Szerk.: SOMORJAI Á.: METEM, Budapest 2008. 368 l. – A teljes anyag mennyiségre nem csekély, kb. ötezernyi lapról (digitális fotóról) van szó.

Subject-Numeric Indexed Central Files

POL HUNG-US, political relations with Hungary

Lot Files. Documents from the central files have been supplemented by materials from the Lot Files of the Department of State. A list of the Lot Files used in the preparation of the volume follows.

Budapest Embassy Files: Lot 75 F 163

Classified and unclassified files relating to Cardinal Mindszenty, 1956–1972, as maintained by the U.S. Embassy in Budapest

EE Files: Lot 79 D 55

Miscellaneous files pertaining to Hungary, 1945–1971, as maintained by the Office of Eastern European Affairs

Hungary Desk Files: Lot 75 D 45

Miscellaneous Hungarian files, 1949–1972, including material on the trial of Cardinal Mindszenty and his asylum in the U.S. Mission.

OCB Files: Lot 62 D 430

Master files of the Operations Coordinating Board for the years 1953–1960, as maintained by the Executive Secretariat

S/S-NSC Files: Lot 63 D 351

Serial master file of National Security Council documents and correspondence and related Department of State memoranda for the years 1947–1961, as maintained by the Executive Secretariat

Conference Files: Lot 66 D 347

Collection of documentation on international conferences abroad attended by the President, Secretary of State, and other U.S. officials for 1965.

ÁDÁM SOMORJAI

ARCHIVAL SOURCES FROM THE UNITED STATES ON CARDINAL JÓZSEF MINDSZENTY,
PRIMATE OF HUNGARY

In the archival sources published by the State Department about the foreign policy of the United States of America 33 documents can be found from the period between 1956–1967. These either mention Cardinal Mindszenty or contain reasonable information on the refuge of the Cardinal or on his views. The documents are highly valuable and promising. These documents record the circumstances in which Mindszenty fled to the American Embassy in Budapest and present us the conditions of his stay.